

Sîretü Benî Hilâl Destanı ve Tarihi Değeri

Yavuz Selim GÖL | <https://orcid.org/0000-0001-7759-4482>

Dr. Öğr. Üyesi | Yazar | yavuz.gol@giresun.edu.tr

Giresun Üniversitesi | [ROR](https://ror.org/05szaq822) | <https://ror.org/05szaq822>

İslam Tarihi | Giresun, Türkiye

Öz

Bu makale, Sîretü Benî Hilâl Destanı'nın tarihi değeri üzerine bir inceleme yapmak suretiyle öncelikle destanın Arap kültürü ve tarihindeki derin etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın planında ilk olarak Benî Hilâl Kabilesi'nin kısa tarihi verildikten sonra onların özellikle Kuzey Afrika bölgesinde büyük etki oluşturmalarına sebep olan ve Necid'den Kuzey Afrika'ya uzanan göç yolculuğunu ve bu süreçte yaşadıkları serüvenleri konu alan destana dair bilgiler verilecektir. Bu destana yönelik araştırmalar, destanın sadece bir kabilenin hikâyesi olmasının ötesinde, bir toplumun değerlerini, inançlarını ve yaşam biçimini yansıtan zengin bir kültürel miras niteliği taşıdığı ortaya koymaktadır. Çalışma, yaklaşık bir milyon beyitten oluşan bu epik anlatının, sözlü gelenek aracılığıyla aktarılmasının kültürel sürekliliğe olan katkısını vurgulayarak, destanın farklı nesiller arasında bir bağ kurduğunu ve kültürel kimliğin oluşumunda önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Benî Hilâl Destanı'nı diğer halk hikâyelerinden ayıran temel özelliklerden birinin, gerçekçi olay örgüsü ve kahramanlarının genellikle trajik sonlarla karşılaşması olduğunu savunmaktadır. Bu durum, destanın sadece kahramanlık ve macera anlatılarından ibaret olmadığını, aynı zamanda insanlık durumuna dair derin bir anlayış sunduğunu ortaya koymaktadır. Benî Hilâl kahramanlarının karşılaştığı zorluklar, verdikleri mücadeleler ve yaşadıkları kayıplar, dinleyicilere ahlakî dersler vermekte ve onları düşünmeye sevk etmektedir. Çalışma, destanın tarihi değerini de detaylı bir şekilde ele alarak, Benî Hilâl Kabilesi'nin göçleri, savaşları ve yerleşimleri gibi tarihi olaylara ışık tuttuğunu ifade etmektedir. Destanın içerdiği coğrafi detaylar, kültürel referanslar ve tarihi figürler, araştırmacılar için değerli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu bağlamda, makale, Benî Hilâl Destanı'nın sadece bir eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda Arap kültürünün ve tarihinin önemli bir parçası olduğunu iddia etmektedir. Destanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, bu zengin kültürel mirasın yaşatılması anlamına gelmektedir. Toplumların hafızalarının sadece geçmişini hatırlatmakla kalmadığı, günümüze ve geleceğe dair projeksiyonlarda büyük bir rolü olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, Benî Hilâl Destanı'nı anlamak ve değerini kavramak, Arap kültürünün ve tarihinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Özellikle son zamanlarda ülkemizde Kuzey Afrika ülkeleri ile ilgili çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmanın hazırlık aşamasında bir gerçek ile karşılaşmıştır. Ülkemizde bu bölgenin geçmişine dair çalışmaların azlığı dikkat çekmekte, ancak bu önemli destana dair yazılı nüshaların önemli bir kısmının Batı üniversitelerinin kütüphanelerinde bulunuyor olması bu destana olan ilginin Batı üniversitelerinde ne denli yoğun olduğunu da göstermektedir. Bu çalışma Batı kütüphanelerinde bulunan nüshalarla ilgili araştırmacılara yapacakları ileri araştırmalarla ilgili bilgi vermeyi de amaçlamaktadır. Bu çalışmanın, Sîretü Benî Hilâl üzerine müstakil olarak hazırlanmış ilk akademik makale olması, araştırmacıların dikkatini bu alana yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece, Arapların Kuzey Afrika'ya göç süreci, bölgenin Araplaşması ve Arap kültürünün yerleşik hâle gelmesi gibi konulara dair yeni bilgilerin ilmi literatüre kazandırılmasının önu açılacaktır.

Anahtar Kelimeler

İslâm Tarihi, Benî Hilâl, Sîre, Kuzey Afrika, Araplaşma.

Atf Bilgisi

Göl, Yavuz Selim. "Sîretü Benî Hilâl Destanı ve Tarihi Değeri". *Rize İlahiyat Dergisi* 29 (Ekim 2025), 119-134.

<https://doi.org/10.32950/rid.1718770>

Yayın Bilgileri

Türü	Araştırma Makalesi	Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme	
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 13.06.2025	Kabul Tarihi: 15.09.2025	Yayın Tarihi: 20.10.2025
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.		
Etik Kurul İzni	Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.		
Benzerlik Taraması	Yapıldı - iThenticate	Etik Bildirim: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr	
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.		
Telif Hakları & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		

The Epic of Sīrat Banī Hilāl and Its Historical Value

Yavuz Selim GÖL | <https://orcid.org/0000-0001-7759-4482>

Asst. Prof. | Author | yavuz.gol@giresun.edu.tr

Giresun University | <https://ror.org/05s2zaq822>

History of Islam | Giresun, Türkiye

Abstract

This article aims to analyze the historical value of the Sīrat Banī Hilāl Epic, and first analyze the profound effects of the epic on Arab culture and history. In the plan of the study, first a brief history of the Banī Hilāl tribe will be given, then information will be provided about the epic, which caused them to have a great impact especially in the North African region, and the migration journey from Nejd to North Africa, and the adventures they experienced during this process. Research on this epic reveals that the epic is not just the story of a tribe, but a rich cultural heritage reflecting the values, beliefs and lifestyle of a society. The study emphasizes the contribution of this epic narrative, consisting of approximately one million verses, to cultural continuity through oral tradition, and states that the epic establishes a bond between different generations and plays an important role in the formation of cultural identity. It argues that one of the fundamental features that distinguishes the Banī Hilāl Epic from other folk tales is its realistic plot and the fact that its heroes usually encounter tragic endings. This situation shows that the epic is not only a narrative of heroism and adventure, but also offers a deep understanding of the human condition. The difficulties encountered by the Banī Hilāl heroes, their struggles and the losses they experience teach moral lessons to the audience and motivate them to think. The study also examines the historical value of the epic in detail, stating that it sheds light on historical events such as the migrations, wars and settlements of the Banī Hilāl tribe. The geographical details, cultural references and historical figures included in the epic constitute a valuable resource for researchers. In this context, the article claims that the Banī Hilāl Epic is not only a means of entertainment, but also an important part of Arab culture and history. Preserving the epic and passing it on to future generations means keeping this rich cultural heritage alive. It is possible to say that the memories of societies not only remind us of the past, but also play a major role in projections for the present and the future. Therefore, understanding and appreciating the Banī Hilāl Epic will provide a better understanding of Arab culture and history. It has been observed that studies on North African countries have intensified in our country recently. A fact was encountered during the preparation phase of this study. The scarcity of studies on the history of this region in our country is striking, but the fact that a significant portion of the written copies of this important epic are in the libraries of Western universities also shows how intense the interest in this epic is in Western universities. This study also aims to provide information to researchers about further research to be conducted on the copies in Western libraries. This study, the first independent academic article on the Sīrat Banī Hilāl, aims to direct the attention of researchers to this area. This will pave the way for the introduction of new information to the scholarly literature on topics such as the migration of Arabs to North Africa, the Arabization of the region, and the establishment of Arab culture.

Keywords

Islamic History, Banī Hilāl, Sīrat, North Africa, Arabization.

Citation

Göl, Yavuz Selim. "The Epic of Sīrat Banī Hilāl and Its Historical Value". *Rize Theology Journal* 29 (October 2025), 119-134.

<https://doi.org/10.32950/rid.1718770>

Publication Information

Type	Research Article	Peer-Review: Double anonymized - Two External
Process Information	Date of Submission: 13.06.2025	Date of Acceptance: 15.09.2025 Date of Publication: 20.10.2025
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.	
Ethics Committee Approval	Ethics committee approval is not required for this study.	
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate	Complaints: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.	
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.	
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.	

Giriş

Tarih yazımı insanlığın hafızasının yeni nesillere aktarılmasını ve geçmişte yaşananların kaydının tutulmasını hedeflemektedir. Elbette bu hafızanın kaydedilmesinde kullanılan en önemli yöntem yazılı bir eser bırakmaktır. Fakat insanlığın çok yakın bir zamana kadar yazı malzemesine kolay erişimi bile mümkün olmadığından bu hafıza çoğu zaman sözlü bir şekilde korunmaya çalışılmıştır. İnsanların yazı malzemelerine erişiminin zorluğu da göz önünde bulundurularak dinî metinleri de zihinlerinde muhafaza etmeyi amaçladıkları da bilinmektedir. Bu yöntem yazıya, kitaba erişimin mümkün olmadığı zaman ve mekânlarda öncelikle tercih edilmiştir. İşte bu çalışmanın konusu sözlü bir şekilde nesilden nesile aktarılan ve çeşitli coğrafyalarda farklı yönleriyle neş'et bulmuş bir destan olan ve Benî Hilâl Kabilesi'nin hikâyesini efsanevi bir dille anlatan Sîretü Benî Hilâl Destanı ve onun tarihi değeri hakkındadır. Bu destan, çok geniş coğrafyalarda karşılık bulmuş ve Benî Hilâl Kabilesi'nin mücadelesini ve Kuzey Afrika'ya göç etmesini, oralarda yaşadıkları zorlukları ve başarılarını anlatan sözlü bir literatüre dönüşmüştür. Sadece normal bir sözlü anlatımla sınırlı kalınmamış, bir olayın salt okunmasından daha çok tiyatral bir yöntemle betimlemesi de yapılarak insanlara sunulmuştur. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olması sebebiyle de bu destanın farklı versiyonları ortaya çıkmış, daha sonra yazı ile kayıt altına alındıkça da çok hacimli bir literatür haline dönüşmüştür. Bu literatürün yaklaşık bir milyon beyit gibi bir hacme ulaştığı düşünülmektedir.

Sözlü kültürün yazılı hale getirilmesi ve elde edilen bilginin tarihi bir değer taşıması araştırmacılar için de büyük önem taşımaktadır. Sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile aktarılan Sîretü Benî Hilâl Destanı'nın ulaştığı hacim, tek bir olaya ilişkin bu denli ayrıntılı bilginin gerçekten var olup olmadığını sorgulatacak düzeydedir. Ancak bir tarihçi için bu literatürün değeri büyüktür. Zira çoğu kaynakta zikredilen bilgiler de zaman içerisinde sözlü olarak anlatılan konuların yazıya geçirilmesinden oluşmaktadır. Müslüman âlimler genel olarak dinî referanslar için daha güçlü bilgi kaynakları isterken tarihi olayların anlatımı için bu kadar keskin bir tavır göstermemişlerdir. Bu nedenle, tarihsel verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla, tarih kitaplarında yer alan bilgilerin eleştirel bir süzgeçten geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Ancak her şeye rağmen bu şekilde kayda geçirilen bilgiler bir şekilde değerli kabul edilmektedir. Bazıları güvenilir görülürken bazılarında ihtiyatla yaklaşılmalı ve hakkında sahipsiz bilgi bulunmayan konuların aydınlatılmasında kullanılmasında tercih edilen bilgiler olarak değerlendirilir. Biz de bu çalışmamızda her ne kadar oluşturduğu hacimli bilgi yoğunluğu sebebiyle bir şüphe yumağı barındırsa da tarihi bir değer taşıyan destanı ele almaya çalışacağız. Çalışmanın daha iyi anlaşılması amacıyla Benî Hilâl Kabilesi ve bu kabilenin göç sürecini ele aldıktan sonra Sîretü Benî Hilâl Destanı ve ona dair bilgileri aktararak bu destanın tarihi değerine ışık tutmayı amaçlamaktayız.

Konuyla alakalı mevcut literatür incelendiğinde, konunun akademik açıdan yeterince incelenmemiş olduğu görülecektir. Sîretü Benî Hilâl'in ana konusunu teşkil eden Benî Hilâl Kabilesi ile ilgili çalışmalar ülkemizde oldukça sınırlıdır. 2024 yılında Prof. Dr. Mehmet Özdemir danışmanlığında Yakup Karaduman tarafından hazırlanmış olan doktora tezi¹ ve bu tezden üretilmiş olan bir makale² bulunmaktadır. Yakup Karaduman tarafından hazırlanan tezde Sîretü Benî Hilâl ve önemine dair bir değerlendirme de bulunmaktadır.³ Diğer taraftan ülkemizde Arap kabileleri ile ilgili kaleme alınmış en önemli eserler arasında bulunan çalışmalarda da Benî Hilâl Kabilesi ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır.⁴ Çalışmamızın doğrudan konusu ile ilgili olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde maddeler bulunmaktadır.⁵ Benî Hilâl ile ilgili Dergipark, İSAM İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı gibi ülkemizde hizmet veren veri tabalarında da herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olması çalışmamızın hem Benî Hilâl Kabilesi'nin tarihi hem de bu kabilenin hikâyesini efsanevi bir şekilde anlatan Sîretü Benî Hilâl Destanı'nın ülkemizde akademik camiada tarafından tanınması için büyük önem arz etmektedir. Batılılar bu destana büyük ilgi göstermişler ve bu destanla ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bu doğrultuda University of California'nın sahibi olduğu müstakil bir web sitesi bulunuyor olması ilgilerinin ne derece yoğun olduğunu da göstermektedir.⁶ Diğer taraftan Sîretü Benî Hilâl'in sadece İslam Tarihi araştırmacıları için değil Arap şiiri, Arap edebiyatı ve Arap kültürü alanında çalışan araştırmacılar için de önemli miktarda bilgi barındırması çalışmamızın daha sonraki araştırmalar için bir mihenk taşı oluşturabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

¹ Yakup Karaduman, *Benî Hilâl'in Kuzey Afrika'ya göçü ve etkileri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2024).

² Yakup Karaduman, "Benî Hilâl'in İfrîkiye Göçü ve Siyasî Sonuçları Bakımından Değerlendirilmesi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (25 Aralık 2024), 272-286.

³ Karaduman, *Benî Hilâl'in Kuzey Afrika'ya göçü ve etkileri*, 290-296.

⁴ Hakan Temir, *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020).

⁵ Hüseyin Yazıcı, "Sîretü Benî Hilâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 266-268; Ahmet Kavas, "HİLÂL (Benî Hilâl)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 15-19.

⁶ <https://siratbanihilal.ucsb.edu/> (erişim tarihi: 13.06.2025)

1. Benî Hilâl Kabilesi'nin Tarihi

Benî Hilâl Kabilesi Arap tarihinin önemli göçebe kabilelerinden biridir. Kabileye adını veren Hilâl'den dolayı Hilâl'in oğulları anlamında Benî Hilâl olarak anılmaktadır. Hilâl'in ataları ise Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır.⁷ Bu kabile, Hz. Peygamber'in eşlerinden Zeyneb bt. Huzeyme⁸ ve Meymûne bt. Hâris'in⁹ mensubu olmasının yanında, Kuzey Afrika'ya gerçekleştirdikleri büyük göçle dikkat çekerler. Benî Hilâl, Arap Yarımadası'nın batı kesiminde, özellikle Necid bölgesinde yaşayan Hevazin boyuna mensup büyük bir Arap kabilesidir. Hevazin Kabilesi İslam öncesinde ve sonrasında önemli Arap kabilelerinden biri olarak bilinir. Benî Hilâl, bu büyük kabile konfederasyonunun bir koludur. İslam'ın doğuşu sırasında bu kabilenin bazı kolları Hz. Muhammed'e karşı durmuş, daha sonra İslamiyet'i kabul etmiştir. 1/7. ve 2/8. yüzyıllarda Müslüman Arapların yaptıkları fetihlerle beraber bazı üyeleri doğuya ve kuzeye yayılmıştır.

1.1 Benî Hilâl Kabilesi'nin Göçü

Benî Hilâl Kabilesi tarihi boyunca önemli olaylar yer almaktadır. Kabilenin Arap Yarımadası'nda oluşumu, karıştığı olaylar bakımından öne çıkan kabilelerden birisi olan Benî Hilâl'in tarihindeki en büyük olay, 5/11. yüzyılda Kuzey Afrika'ya yaptığı göçtür.¹⁰ Bazı araştırmacılar bu göç olayının başlangıcını 4./10. yüzyıla da tarihlemektedir.¹¹ Bu göç, İslam tarihi açısından önemli sosyopolitik sonuçlar doğurmuştur. Benî Hilâl'in Kuzey Afrika'daki etkisi sadece politik alanda sınırlı kalmamış kültürel alanda da önemli değişikliklere sebep olmuştur.¹² Günümüzde Kuzey Afrika bölgesinde kurulu olan Fas, Cezayir, Tunus ve Libya gibi ülkelerde birçok aşiret, Benî Hilâl kökenli olduğunu iddia eder.

Zira Mısır üzerinden Kuzey Afrika topraklarına geçen Benî Hilâl Kabilesi'ne bağlı topluluklar önemli hareketlerin de içinde yer aldılar. Benî Hilâl'in göçü esnasında bölgenin hâkimi konumunda olan Fâtımîler, Mısır merkezli Şîî bir devletti. Tunus'ta bulunan Zîrîler, başlangıçta Fâtımîlere bağlıydı. Ancak daha sonra Sünnî Abbâsî halifesini tanıyarak Fâtımîlere karşı çıktılar. Bunun üzerine Fâtımîler, Benî Hilâl ve Benî Süleym gibi göçebe Arap kabilelerini cezalandırmak amacıyla Kuzey Afrika'ya yönlendirdi. 1050'li yıllarda İfrîkiye (bugünkü Tunus ve doğu Cezayir) ve çevresine ulaşan Benî Hilâl Kabilesi, bölgedeki şehirleri ve tarım alanlarını harap etti. Bu olaylar, Zîrîlerin güç kaybetmesine, kırsal alanların Araplaşmasına ve Berberî unsurların daha batıya çekilmesine yol açtı. Aslında bu durum sadece bir göç hareketi olarak sınırlı kalmadı. Bölgenin yerli unsurlarını oluşturan ve bölgede İslam fetihlerinin ilerlemesinde büyük hizmetleri olan Berberiler de bu hareketlilikten etkilendiler. Kuzey Afrika'nın etnik ve dilsel yapısı Araplaşma yönünde derin şekilde değişti. Bu değişim kültürel kodlara da önemli ölçüde yansdı. Göçebe kültürü, Arapça'nın lehçesel gelişimine ve bölge folkloruna yansımıştır. Benî Hilâl Kabilesi, İslam tarihinde ve Arap kültür tarihinde büyük bir göç hareketiyle tanınan güçlü bir Arap topluluğudur. Göçleri sadece siyasi değil, etnik ve dilsel dönüşümlere de neden olmuş; Kuzey Afrika'nın bugünkü sosyokültürel yapısının oluşmasında temel etkenlerden biri haline gelmiştir.

1.2 Sîretü Benî Hilâl

Yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan es-Sîretü's-şa'biyye kavramı, modern kaynaklar tarafından yayınlanmadan önce hikâyeye anlatıcıları tarafından büyük Arap şehirlerinin meydanlarında, camilerde ve kırsal kesimde anlatılan uzun hikâyelerin bir koleksiyonunu ifade eder.¹³ Halk biyografileri yahut anlatıları, anonim olmaları sebebiyle halk edebiyatına aittir. Ayrıca çeşitli anlatılara konu olurlar ve zaman içinde dolaşıma girerler ve sürekli olarak değiştirilir, yenilenir ve eklenirler. Sîretü Benî Hilâl örneğinde olduğu gibi, aralarında önemli farklılıklar olan aynı halk biyografisinin çeşitli versiyonları ve anlatıları üretilir. Sîre kavramı ise, bir biyografiden çok daha uzun ve geniş olması bakımından farklılık arz etmektedir ve Sîre kelimesi ilk kez Hz. Peygamber'in (sas) hayatı için kullanılmıştır.¹⁴

es-Sîretü's-şa'biyye sadece bir kahramanın hikâyesi değildir. Asıl amaç, halkın bu kahramanın etrafında toplanması nedeniyle onu yüceltmesidir. Bu anlatılar genel hatlarıyla edebiyat ve tarih alanının konularının kapsamına girer. Çünkü bu anlatılar hikâyeye, drama, roman ve diğerleri gibi sanatsal özelliklere sahip bir edebi nesir sanatıdır. Tarih açısından bakıldığında ise kahramanın yaşadığı, etkilediği ve etkilendiği toplumun hayatını ifade eder. Bununla birlikte, sabit belgelere dayanmadığı ve

⁷ Kavas, "Hilâl (Benî Hilâl)", 18/15.

⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, çev. Abdurrahman Elmalı - Mehmet Akbaş (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 10/120.

⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 10/139.

¹⁰ İbn Haldûn. *Mukaddime*, çev.: Halil Kendir, 2 cilt, (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları), 2004, 1/206.

¹¹ Dwight F. Reynolds, "Abû Zayd al-Hilâlî: Trickster, Womanizer, Warrior, Shaykh", *Journal of Arabic Literature* 49/1/2 (2018), 78.

¹² Ali Yılmaz, "Benî Hilâl Kabilelerinin Kuzey Afrika'ya Göç Tarihi ve Bölgenin Kültür Medeniyetine Katkısı", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (30 Haziran 2025), 125-129.

¹³ Hâcer Belhîrî, "el-Bünyetü's-serdiyye li-Sîreti Benî Hilâl", *Afanin el-khitab* 3/2 (2023), 86.

¹⁴ Muhammed el-Kâdî (ed.), *Mu'cemu's-serdiyyat* (Tunus: Dâr Muhammed 'Alî, 2010), 263; Belhîrî, "el-Bünyetü's-serdiyye li-Sîreti Benî Hilâl", 87.

incelenmesi, irdelenmesi ve diğerleriyle karşılaştırılması gerektiği için edebiyata tarihten daha yakın olduğu düşünülebilir.¹⁵ Bununla birlikte, halkın çoğunluğunun kültürünün gerçek içeriğini ve bileşenlerini en iyi ifade edebilen sözlü edebiyata ait olduğu için incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Zira birçok halk anlatısı tarihte yaşanmış olaylardan mülhem hususları barındırmaktadır. Aynı zamanda halk edebiyatının da önemli bir parçasını teşkil eder.¹⁶

Bize ulaşan bilgilere göre sayısı ona ulaşan Arap halk hikâyelerinde kadının olaylarda çok büyük bir rolü vardır. Bu durum, kadının toplumdaki etkinliğini, tarih yazımındaki yerini ve orduları yönetme kabiliyetini yansıtır. Öyle ki, sîreti onu "elfî" yani tek başına bin savaşıyla dövüşebilen ve yenilmeyen bir kahraman olarak tanımlayan Antere bile, bazı savaşlarında günlerce süren düellolarda kadınların karşısında çaresiz kalır ve onlara karşı ancak hileyle galip gelebilir.¹⁷

1.2.1. Sîretü Benî Hilâl'in Tanımı

Sîretü Benî Hilâl, Necid, Hicaz ve Güney Irak'ta yer alan kabilelerin, yani Benî Hilâl, Benî Sâlim, Cüheyne, Adnân ve Kahtân'ın diğer kabilelerinin Kuzey Afrika'ya göçünü detaylandıran Sîretü Benî Hilâl Destanı bir halk şiiri tarzında yazılmış bir metin olarak bir milyon mısra veya daha fazla bir hacme sahip bir külliyyattır.¹⁸ Bu destan, uzun yıllar boyunca halk içerisinde farklı şekillerde söylenerek ve nesilden nesile aktararak belli bir birikime ulaşmıştır. Bu minvalde oluşan halk hikâyeleri, göçün nedenleri konusunda belgelenmiş tarihten farklıdır. Örneğin Necid ve Hicaz'daki kuraklığın tam yedi yıl sürdüğü, insanların ve hayvanların telef olduğu ve kabilelerin hayatta kalmasını sağlayacak verimli topraklar aramanın gerekli olduğu söylenir.¹⁹

Sîretü Benî Hilâl'de kendisine geniş bir yer bulan Fâtımîler, Benî Hilâl ve müttefik kabileleri ile yoğun bir ilişki içerisinde dir. Zaman içerisinde karşı karşıya gelen Benî Hilâl ve müttefiklerini yapılan savaşlarda yenerek onları Mısır'a taşıyan ve Kızıldeniz sıradağları ile Nil arasındaki doğu çölüne yerleştiren Fâtımîler onlara Yukarı Mısır'da kalmalarını emrettiler ve Nil'in batısına geçmelerini yasakladılar.

Fâtımî Halifesi Hâkim Biemrillah çok genç bir yaşta iktidara gelen Zîrîlerin hükümdarı Muiz b. Bâdis'e maruz kaldığı bir suikasttan Şerefüddeve unvanını vermeye karar verdi.²⁰ İbn Bâdis bu unvanı aldıktan sonra, Afrika'da Fâtımîlerin mezhebi olan İsmailî Şîf mezhebinin terk edilmesini ve Sünniliğe dönülmesini talep eden dinî bir devrim patlak verdi. Bunun üzerine İbn Bâdis Sünnî Mâlikî mezhebini takip etmeye ve Fâtımîlerin mensubu olduğu mezhebi terk etmeye karar verdi. Bu süreçte devletin daha etkin bir politika izlemesi için yollar arayan Abbâsî Halifesi el-Kâim Biemrillah'ı desteklemek için camilerde açıkça vaaz verdi, o da İbn Bâdis'in Tunus'taki görevini tanıdı ve onu vekili olarak kabul etti.²¹ Fâtımîler ise yaşadıkları sarsıntılarla kaybettikleri iktisamlarını ve egemenliklerini geri kazanmaya karar verdikten sonra bir anlaşma zemini buldukları Benî Hilâl ve müttefik kabileleri İbn Bâdis'le savaşmaya gönderdiler.²² Bu sefer esnasında her Hilâlîye bir dinar ve bir at verdiler. Bu kabileler Fâtımî bayrağı altında İbn Bâdis'i caydırma görevini yerine getirmek için Tunus'a gittiler. Benî Hilâl ile İbn Bâdis'in Berberi kabilelerden oluşturduğu ordusu arasında savaşlar gerçekleşti. Zenâte ve ilk İslami fetih günlerinden kalma eski Araplar, savaşlar sırasında İbn Bâdis'i terk etti ve ilk dönemlerdeki fetihlerden kalan Araplar, bir nevi kuzenleri olan Benî Hilâl'e ve onların ittifakına katıldılar.²³

Sîretü Benî Hilâl bu olaylardan hiç bahsetmediği gibi bunun aksine, Benî Hilâl'in Necid ve Hicaz'daki kuraklığın baskısı altında ve Tunus'taki Hâşim Hanedanı Eşref'i kendilerine yapılan haksızlıktan kurtarmak için savaçılık ve Arap asaleti yasaları uyarınca harekete geçtiğinden bahseder.²⁴ Biyografi, Prens İzzeddin b. el-Şerif Cebr el-Kureyşî'nin, Halife ez-Zenatî'nin Tunus'taki topraklarını ele geçirmesi ve Eşref'i namazda secde halindeyken öldürmesi üzerine Hilâl İttifakı kabilelerinin başkanlarını çağırmasının hikâyesini anlatır.²⁵ Bu nedenle Hilâlî İttifakı kabileleri, Eşref Hanedanını savunmak için kan akrabalığı ve inançla hareket etmiş, böylece Benî Hilâl baskınına toprağın sahiplerinden ve yöneticilerinden gasp edilmesi değil, onurlu bir eylem

¹⁵ Alfred Bel, *La Djâzya. Chanson arabe précédée d'observations sur quelques légendes arabes et sur la Geste des Béni-Hilal* (Paris: Imp. Nationale, 1903).

¹⁶ Mahmûd el-Cebûr, "Sîretü Benî Hilâl, Beyne'ş-şifâhiyyeti ve't-tedvîn", *es-Sekâfetiü'ş-Şa'biyyeti*, 2018.

¹⁷ *Independent Arabiyye*, "el-Hilâlîyye, sîretün ebda'ethâ el-mer'etu serden ve ğannâhâ el-ricâlu şî'ran" (ts.).

¹⁸ Hâlid İsmâil, "Sîretü Benî Hilâl: en-nessu'l-hâkim ve't-târihu'l-mukaddes", <https://manassa.news//stories/4559> (Erişim 12 Mayıs 2025).

¹⁹ İsmâil, "Sîretü Benî Hilâl".

²⁰ Casim Avcı, "Muiz b. Bâdis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/95.

²¹ Avcı, "Muiz b. Bâdis", 31/96.

²² Avcı, "Muiz b. Bâdis", 31/96.

²³ Georges Marçais, *Les Arabes en Berbérie du XIe au XIVe siècle* (Constantine: D. Braham, 1913), 338; Abdullah Erdem Taş - Yusuf Sansarkan, "Zîrîlerin Fâtımî Hilafetini Terkedip Abbâsî Hilafetini Tanımları Sürecinde Şîf-Sünnî Mücadelesi", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 12/2 (Aralık 2019), 564-565.

²⁴ Hasan Muhammed el-Fasî Vezzân, *Vasfu İfrîkiyye*, thk. Muhammed Hacci (Beirut: Dârü'l-Garbi'l-İslami, 1983), 1/53; René Basset, *Mélanges René Basset* (Paris: Editions Ernest Leroux, 1985), 291, 299; Temir, *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı*, 65.

²⁵ Şevkî Abdülhakîm, *Sîretü Beni Hilâl* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2017), 13.

haline getirmiştir ki biyografinin kahraman Ebû Zeyd b. Rızık b. Nâil el-Hilâlî'yi tanıtırken olaylarda izlediği yaklaşım da budur ve onu Hadrâ bint Karada eş-Şerif adında bir anne olarak tanımlar ve Karada, Kutsal Ravza-i Şerif'in anahtarlarını elinde tutan bir Hâşimî olan İki Kutsal mabedin koruyucusudur.²⁶

Rızık b. Nâil, inzivaya çekildiği sırada hacca gitmesini ve bir erkek çocuk sahibi olmak için Eşref'in kızlarından biriyle evlenmesini isteyen bir ses duyduğundan, ilahi bir vahyin yerine getirilmesiyle onurlu Hadrâ ile evlendi; bunun için yıllarca bekledi ve adını taşıyacak ve kendisinden sonra mirasa konacak bir erkek çocuğu olmadığı için şiddetli acılar çekti. Evlilik tamamlanır ve Ebû Zeyd adında bir oğlu olur. Siyah olduğu için Rızık, Hadrâ'yı ve yedi günlük bebeğini Zahalan Kabilesi'nin prensiyle yaşaması için kovmaya karar verir. Olaylar, Ebû Zeyd'in babasının yanına dönmesi, onurlu Hadrâ'nın geri dönmesi ve Ebû Zeyd'in Benî Hilâl'in savaşçısı rolünü üstlenip Zenâtî halifesine karşı korkunç savaşlar vermesiyle gelişir.²⁷ Bu hikâyenin içinden, tarihçiler tarafından İslam Ortaçağı olarak bilinen tarihin o döneminde Benî Hilâl kabilelerinin oynadığı siyasi rolden bahsetmeden, aşk ve savaş hikâyeleri doğar. Tarihçiler, Benî Hilâl'in, tamamen Araplara dayanan ve devlet sınırları içindeki ticaret ve hac yollarının güvenliğini sağlamak için Benî Sâlim, Benî Hilâl ve diğer kabilelerle anlaşmalar yapan selefi Emevi Devleti'nin aksine, Arapları hor gören ve Farsların omuzları üzerine inşa edilen Abbâsî Devleti'ne karşı siyasi bir rol oynadığını belirtmektedir. Sonuç olarak, Abbâsî Devleti Araplara sırtını döndüğünde, Benî Hilâl ve Benî Süleym, Abbâsî Devleti'ne karşı her isyancının çağrısına cevap verdiler. Para ve kadın komünizmi ilkesine dayanan Karmatî doktrinine inanmadan ganimet ve zenginlik aramak için Bahreyn'deki Karmatî İsyanı'nı desteklediler.²⁸ Aynı nedenle Fâtımîlerle birlikte Tunus'ta İbn Bâdis'le savaşmak için yürüdüler.²⁹

Sîret, Şîî ve Sünnî, Fâtımî ve Abbâsî halifeleri hakkında hiçbir şey söylemez, aksine bu istila için ahlakî bir gerekçe sunar ve yaşananlara üstü kapalı da olsa değinir. Sîre'de anlatıldığına göre "Zenâte" veya Zenâtî Halife ve müttetikleri, Emîr Azîzüddîn b. Melik Cebr el-Kureşî'nin yönettiği topraklara göz dikmiş ve hileyle ele geçirmişlerdir. Bunun üzerine Kureşî şerifi, gasp edilen hakkı asil sahiplerine geri vermek için Necid kabilelerinden amcaoğullarından yardım istemiştir.³⁰

1.2.2. Sîretü Benî Hilâl'de Yer Alan Olaylar

Benî Hilâl Destanı üç bölüme ayrılmıştır: Birincisi, Cahiliye dönemiyle ilgilidir; ikincisi, Hilâlîlerin İslam döneminde Necid bölgesindeki yaşamlarını konu alır; üçüncüsü ise Hilâlîlerin Kuzey Afrika'daki varlığıyla ilgilidir. Birinci ve ikinci bölümler, gerçeklikten çok hayal ürünü unsurlar taşırken, üçüncü bölüm tarihî gerçeklere oldukça yakındır.³¹

Benî Hilâl Destanı'nın doğuşu, Zeyr Sâlim'in ölümünden sonra "Kadim Necid"de başlar. Anlatıcı bizi Benî Hilâl'in serüveninde, Zeyr Ebû Leyla el-Mühellel'in ölümünden sonraki bir döneme, Kadim Necid'e götürür. Benî Hilâl'in ortaya çıkışına geri döner ve onların nesebine detaylı şekilde değinir; onların Arapların eşrafından olduğunu vurgular. Ardından, Hz. Muhammed (sas) ile olan bir bağa işaret eder ki bu bağ sembolik gibi görünse de kabilenin kaderi açısından önemlidir.³² Sîre, kabilenin sakini bulunduğu yerlerde ortaya çıkan değişimleri de açıklar. Eserde yer alan anlatımlar okuyucuyu yahut dinleyiciyi kabileden görülen istikrar dönemlerinden Münzir dönemine, kabileyi etkileyen savaşlara ve emîrlerinin hırslarının sebep olduğu çeşitli çatışmalara taşır. Bazen bu hırs kabilenin çatışmalara sürüklenmesine, bazen de ihtiyaç nedeniyle başka bölgelere yönelmesine neden olur. Anlatıcı, anlatısı boyunca müzakere (pazarlık) sanatını öğrenir, bu da onun kabilenin halkından ve emîrlerinden biri olduğunu gösterir. Böylece kabile, şeyhleri ve liderleriyle birlikte Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerine göç eder; emîrlerinin hırsı nedeniyle savaşlara girer ve yolculuk boyunca birçok çatışmayla karşılaşır.³³ Sîre'de yer alan anlatılar adeta gerçekmişçesine kabileyi birçok bölgede var olmuş gibi gösterir. Şam toprakları, Zenc ülkeleri (Afrika'nın doğusu), Tunus ve ardından Kuzey Afrika'ya, ayrıca, ayak basmamış olsalar bile başka yerlere de işaret eder.³⁴ Sîretü Benî Hilâl, Arap mirasının en büyük hikâyelerinden biridir ve kendisini o andan itibaren Arap hayal gücünde baki kalan somut olmayan miras içinde somutlaştırmıştır ve somutlaştırmaya devam etmektedir. Bu sîre, Benî Hilâl'in göçüne değinen uzun bir destan oluşturur ve Necid'in yüksek kesimlerinden Tunus'a kadar olan gurbetlerini ve yurtlarından çıkışlarını kapsar. Sîre farklı versiyonlarının

²⁶ Arie Schippers, "An Episode in the Life of a Hero In the 'Sirat Banî Hilâl': Abû Zayd as a Schoolboy", *Oriente Moderno* 22/83 (2003), 349.

²⁷ İsmâil, "Sîretü Benî Hilâl".

²⁸ İK İdris - J. Schleifer, "Hilâl", *Yeni Baskı Çevrimiçi (El-2 İngilizce)* (Brill) (Erişim 04 Ağustos 2025); Karmatî İsyanı ile alakalı bk. Ali Kuşçalı, *Sâmerrâ'dan Bağdat'a Dönüş Mu'temid Alellah Döneminde Abbâsî Devleti*, (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 165-169.

²⁹ Abdurrahman İbn Haldûn, *el-İber ve Dîvânu'l-mübededei ve'l-haber fi tarihî'l-Arabi ve'l-Berber ve men a'sarahum min zevi's-şeni'l-Ekber (Tarihü İbn Haldûn)*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 6/6; Vezzân, *Vasfu İfrîkiyye*, 1/48; Yakup Karaduman, "Benî Hilâl'in İfrîkiye Göçü ve Siyasî Sonuçları Bakımından Değerlendirilmesi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (25 Aralık 2024), 272-286.

³⁰ "Sîretü Benî Hilâl... el-Mevsû'atü'l-Hurra", *el-İlâmî*, 17.06.2023. <https://elilami.info/node/19131> (Erişim 04 Ağustos 2025).

³¹ Abdülhakîm, *Sîretü Benî Hilâl*, 7-13.

³² Dwight F. Reynolds, "Sirat Banî Hilâl: Introduction and Notes to an Arab Oral Epic Tradition", *Oral Tradition* 4/1-2 (1989), 82.

³³ Belhîrî, "el-Bünyetü's-serdiyye li-Sîretü Benî Hilâl", 88.

³⁴ *Tagrîbetü Benî Hilâl ve rahîlulum ilâ bilâdi'l-ğarb*, (Kahire: Mektebetü ve Matba'atü Muhammed 'Alî Sabîh ve evlâduhu, 1950), 70.

tekrarlanmasıyla birlikte yaklaşık bir milyon beyit şiirden oluşmaktadır.³⁵

Sîretü Benî Hilâl'in konusu, ümmetin değerlerini ve onurunu savunan ve koruyan Necid'in savaşçı kabilelerinden oluşan Hilâlî ittifakının hikâyesi etrafında döner. Sîre, savaşçı Benî Hilâl Kabilesi'nin mensup olduğu uzak ataları Hilâl'in, -tarihi kaynaklara göre doğru olmasa da- Sîre'de belirtildiğine göre, Tebuk Seferi'nde Hz. Muhammed'i savunmada büyük kahramanlıklar göstermiş İslam dininin neferlerinden biri olduğuna işaret eder. Böylece Hilâl, bu yüceltmeyi hak etmiş ve soyu kahramanlık onurunu kazanmıştır. Sîre'nin başladığı dramatik an, Benî Hilâl'in cesur savaşçısı, Hilâlî ittifakının koruyucusu Rızk b. Nâil b. Cerâmûn b. Âmir b. Hilâl'in bulunduğu andır. Çeşitli olaylar neticesinde Rızk, Haremeyn'in koruyucusu ve Ravza-i Şerif'in anahtarının taşıyıcısı Emîr Kardâ eş-Şerîf'in kızı Hadrâ eş-Şerîfe ile evlenir ve ondan Ebû Zeyd el-Hilâlî Selâme doğar. Böylece, soyluluğun iki tarafını bir araya getirir; annesi tarafından Hz. Peygamber'in soyundan gelen bir şerif olarak bilgelik ve ilmi miras alır, babası tarafından ise Sîre'nin anlattığına göre kahramanlık ve savaşçılığın coşkusunu miras alır. Trajik bir olay örgüsüyle Rızk, oğlu Ebû Zeyd'in soyunu inkâr eder, annesi Hadrâ'yı zina ile suçlar ve Kabilesi'nin bulunduğu yerden onu ve henüz yedi günlük olan oğlunu kovar. Hadrâ, El-Alâmât şehri hükümdarı Melik Fâdil ez-Zuhlânî'ye sığındıktan sonra oğlunu küçük yaşta savaşçılık üzerine yetiştirir. Ebû Zeyd, küçük bir çocukken dahi dehasının işaretlerini gösterir ve çocukluğunda ailesi Benî Hilâl'in düşmanları olan Benî Akîl ile bir mücadeleye girer. Akîlilerin lideri Müşrif, Benî Hilâl'in bazı savaşçıları, aralarında Hadrâ eş-Şerîfe'yi Hilâlîlerin bulunduğu yerden kovmaya yardım eden amcası Emîr Askal'ı da içeren bir grupla ona karşı yardım ister. Ebû Zeyd, Hilâlîlerin savaşçılarıyla savaşır, zalim amcası Askal'ı öldürür ve babası Emîr Rızk b. Nâil'i azarladıktan sonra annesinin hakkını geri alır ve Benî Hilâl'e annesi Hadrâ eş-Şerîfe'nin masumiyetini teyit etmek için ipek bir halı üzerinde geri getirilmesine hükmeder.³⁶

Ebû Zeyd, Benî Hilâl'e döndükten sonra Arap topraklarına saldıran Yunanlılar temsilindeki yabancı düşmanla savaşmaya koyulur. Maceraları birbirini izler ve sekiz yıllık kuraklığın ardından otlak arayışıyla batıya göç ettiklerinde Benî Hilâl ile uzun bir gurbete çıkar. Ardından Emîr Hasan'ın oğulları Mer'î, Yahya ve Yunus ile birlikte Tunus'a gider. Ana Hilâlî hikâyesinin bağrından alt hikâyeler doğar; Mer'î öldürülür, Yunus'un Azîze'ye olan aşk hikâyesi ortaya çıkar ve Ebû Zeyd ile Tunus hükümdarı Zenâtî Halîfesi arasında büyük bir çatışma yaşanır. Zenâtî'nin Benî Hilâl'in topraklarında otlak elde etmesine izin vermemesi üzerine, bir tarafta Benî Hilâl ve müttefikleri Zuğâbe kabileleri, diğer tarafta Zınâtî liderliğindeki Benî Kâbis ve en cesur savaşçısı el-Allâm arasında savaş patlak verir. Sonunda Zenâtî, Sa'dâ ez-Zenâtî'nin kehanet ettiği gibi Diyâb b. Ğânim tarafından öldürülerek cezasını bulur.³⁷

1.2.3. Destanın Ortaya Çıkışı ve Yayılması

Sîretü Benî Hilâl Arap halk edebiyatının en ünlüsü ve Arap edebiyatı ve tarihi üzerinde en etkili olanıdır. Sözlü bir sîredir, ancak farklı anlatılarla büyük bir kısmı yazıya geçirilmiştir. Ne yazık ki, bu büyük sîrenin orijinal yazılı metni halen Berlin'deki Merkez Devlet Kütüphanesi'nin el yazmaları arasında bulunmaktadır.³⁸ Sözlü bir şekilde uzun yıllar boyunca nesilden nesile aktarılan bir metin olması sebebiyle, Sîretü Benî Hilâl'e ilişkin anlatılarda çağlar boyunca raviler, kâtipler ve ozanlar nedeniyle ortaya çıkan büyük farklılıklar,³⁹ Sîretü Benî Hilâl'in el yazması metni ile Arap dünyasında dolaşan diğer metinler ve halk rivayetleri arasında açıkça görülmektedir. Bu sîre, Benî Hilâl Kabilesi'nin Arap Yarımadası'ndaki Necid'den Mısır üzerinden Batı Mağrib'e kadar göçleri sırasında savaşları, göçleri ve olaylarıyla birlikte hareketlerini kapsamaktadır.⁴⁰

Sîretü Benî Hilâl'in ilk bölümü, Arapların cahiliye döneminden ya da İslam sonrası erken dönemlerden itibaren Arap Yarımadası'ndaki tarihsel varlıklarını ele alır. Bu bölümde, Ürdün, Filistin ve Selvi diyarı olarak bilinen bölgelere yapılan ilk göçler anlatılır. İslam'ın ortaya çıkışıyla birlikte gelişen olaylar bağlamında, Hilâl b. Amir'in kavmi ve ona bağlı müttefik kabilelerin Hz. Peygamber'e nasıl ulaştığı açıklanır. Ayrıca, bu kabilelerin yeni dinin oluşum sürecindeki katkıları ve Hz. Peygamber'in Hilâl'i Vadi el-Abbas'a yerleştirmesi gibi tarihsel detaylara yer verilir.⁴¹ Sîretü Benî Hilâl'in ikinci bölümünde geçen tarihi anlatılara ve olaylara göre, Hilâl kabilelerinin Ürdün Vadisi, Filistin ve Necid olduğunu varsaydığımız Selvi diyarı arasında, bazıları siyasi ve bazıları ekonomik olmak üzere birçok nedenden dolayı hareket etmesiyle ilgilidir.⁴²

³⁵ "Sîrat Banî Hilâl... el-Butûla ve's-Şecâ'a fi kulli mekân", *Sahîfetü Halîc*, <https://www.alkhaleej.ae/node/647911> (Erişim 03 Ağustos 2025).

³⁶ Reynolds, "Sîrat Banî Hilâl", 83.

³⁷ "Sîrat Banî Hilâl... el-Butûla ve's-Şecâ'a fi kulli mekân"; İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/858.

³⁸ Abdülhâkîm, *Sîretü Benî Hilâl*, 7-13.

³⁹ Mahmoud Benras, "Kuzey Afrika'da Arapçanın Yayılmasında Benî Hilâl Kabilelerinin Etkisi", *Eskiye* 58 (Eylül 2025), 1311.

⁴⁰ Sabrîne Lokmân, "el-Edebü'l-Melhamî beyne's-Şefâhiyye ve'l-mercî'yyeti't-türâsiyyeti: kırâ'e fi'l-üslûbi'l-melhamî li-Sîreti Benî Hilâl", *el-Müdevvene* 10/2 (31 Aralık 2023), 678.

⁴¹ Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, 9/155.

⁴² Abdülhâkîm, *Sîretü Benî Hilâl*, 7-13.

Sîretü Benî Hilâl'in ikinci bölümü, Hilâlî kabilelerinin evlilik faktöründen yararlanarak çeşitli Arap kabileleriyle büyük ittifaklar kurması nedeniyle, Hilâlî kabilelerini marjinal olduktan sonra Arap bölgesinde merkezi kabileler haline getiren aşama olarak kabul edilecek kadar önemli siyasi olayları içermektedir.⁴³

Sîretü Benî Hilâl'in üçüncü bölümü Hilâlîlerin Kuzey Afrika başta olmak üzere Batı'daki hareketlerine ışık tutmaktadır. Bu bölüm birçok nedenden dolayı tarihi gerçeklere en yakın bölümdür, zira sîrede bahsedilenler çoğunlukla tarihi kaynaklarda bahsedilenlerle örtüşmektedir.⁴⁴ Sîretü Benî Hilâl, Ebû Zeyd el-Hilâlî gibi sîre kahramanlarının Arapların Meşrik ve Mağrib'deki çeşitli bölgelerinde hareket halinde olduklarını tasvir etmektedir.⁴⁵

Tarih kitapları, halk şiiyle yazılmış, bir milyon mısra ve belki de daha fazla olan Benî Hilâl sîresinin, Necid, Hicaz ve Güney Irak kabilelerinin, yani Benî Hilâl, Benî Sâlim, Cüheyne, Zuğbe, Adnân ve Kahtân'ın diğer kabilelerinin Kuzey Afrika'ya göçünün ayrıntılarını anlattığını söyler. Bu, sîrenin sadece Benî Hilâl'in haberlerini içermediği ve göç edenlerin sadece Benî Hilâl olmadığı anlamına gelir.⁴⁶ Sîretü Benî Hilâl, Necid ve Hicaz'daki kuraklığın tam yedi yıl sürdüğünü, insanların ve hayvanların telef olduğunu ve kabilelerin hayatta kalabilmek için verimli topraklar aramak zorunda kaldıklarını söyler.⁴⁷ Fâtımîler, Benî Hilâl ve müttefik kabileleri yenerek onları Mısır'a taşıdılar ve Kızıldeniz sıradağları ile Nil Nehri arasındaki Doğu Çölü'ne yerleştirdiler ve Yukarı Mısır'da kalmalarını emrederek Nil'in batısına geçmelerini yasakladılar.⁴⁸

En ünlü Arap halk sîrelerinden biri olan Sîretü Benî Hilâl, 2008 yılında UNESCO tarafından Mısır'daki haliyle Somut Olmayan Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.⁴⁹ Benî Hilâl'in göçünü anlatan ve farklı versiyonlarının bir araya getirilmesiyle yaklaşık bir milyon mısralık bir hacme ulaşan ve anlatıcıların popüler hayal gücü sebebiyle yer yer olayları gerçeklikten uzaklaştırarak ve karakterleri abartan geniş bir elbise giydirilmiştir.⁵⁰ Bu durum halk arasında anlatılagelen çoğu sözlü rivayetler için geçerlidir. Bazıları kabilenin büyük dedesi Hilâl'in günlerinden başlar ve onu İslam'a bağlar ve Peygamber'e gönderirse de Mekke'nin fethinden sonra Huneyn Savaşı'nda Benî Hilâl'den bazılarının müşriklerle birlikte olduğu bilinmektedir. Bazı rivayetler İslami dönemden başlayarak Benî Hilâl'in durumunu ortaya koyarak başlar.⁵¹ Destanın adlandırılması ise, Antara b. Şeddâd'ın Sîreti, Emîr Seyf b. Zî Yezan'ın Sîreti, Zahir Baybars'ın Sîreti veya Zâtü'l-Himme'nin Sîreti gibi diğer halk hikâyelerinde genellikle kahramanın adının başlığa taşınması şeklinde kabul görmemiştir. Bu nedenle Sîretü Benî Hilâl'de bu durumun farklı olduğu görülmektedir. Zira kabilenin adı destanın adı olarak benimsemiştir.

1.3. Sîretü Benî Hilâl Destanı'nın Nüshaları ve Rivayetleri

Sîretü Benî Hilâl, basılı olarak beş farklı baskı halinde bulunmaktadır. Birincisi Hadrâ eş-Şerîfe'nin hikâyesini ve Rızk b. Nâil b. Hilâl'in trajedisini içerir. İkincisi "Alâmât Diyarında Ebû Zeyd'in Hikâyesi"ni ele alır. Üçüncüsü "Sultan Serhân'ın Öldürülmesi"ni konu edinir. Dördüncüsü, Ebû Zeyd'in nesiller boyunca anlatılan atı geri getirmek için yaşadığı dehşetleri anlatır. Beşinci ise Âliye'nin güzelliğiyle Ebû Zeyd'i nasıl esir aldığını aktarır.⁵² Sîretü Benî Hilâl'de yer alan önemli şahıslar iyi bilinmesine rağmen, bu şahısların anlatımlarda kullanımı ve sîretteki kahramanlık rolleri bölgeden bölgeye anlatılarda farklılık gösterir. Arap dünyasının doğusunda sîretin kahramanı Ebû Zeyd el-Hilâlî Selâme iken Mağrib ülkelerinde Zenâtî Halife olurken, güneyde Diyâb b. Ğânim'dir.⁵³ Bu nedenledir ki sîrenin bakış açısı, anlatıldığı yerin farklılıklarına göre bir anlatım kazanmaktadır. Doğu anlatısında kahraman, siyahlığı nedeniyle iffeti lekelenen annesinin gördüğü ve seçtiği güçlü karakuşa benzeyen bir oğul dilemesi üzerine doğan siyahi savaşçı Ebû Zeyd el-Hilâlî Selâme'dir. Mağrib ülkelerinde Zenâtî, kahramanlığın en güçlü ve en muhteşem örneklerini sergiler, işgal sonrası direnişi temsil eder ve Sîre'nin mücadelecilik halk kahramanı modeli olarak zikredilir. Her iki anlatı da diğer kahramanın kahramanlığını asla küçümsemez, onu düşman olarak kabul etmeye devam eder. Hatta Mağrib anlatısı, Ebû Zeyd'e yalnızca insanları değil, cinleri bile yenilmez kılacak nitelikler, yetenekler ve kahramanlık atfeder. Aynı şekilde, Doğu anlatısı da Zenâtî'ye başarıları, cesareti ve yiğitliği hakkında diğerinden daha fazla övgü dolu beyitler sunar. Ayrıca,

⁴³ Abdülhamîd Bûsemâha, *Rihletü Benî Hilâl ilâ'l-Mağrib ve hasâ'isühâ't-târîhiyye, el-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye* (Cezayir: Dârü's-Sebil, 2008), 1/42.

⁴⁴ Abdülhâkîm, *Sîretü Benî Hilâl*, 7-13.

⁴⁵ Bûsemâha, *Rihletü Benî Hilâl ilâ'l-Mağrib ve hasâ'isühâ't-târîhiyye, el-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye*, 1/63,64,80.

⁴⁶ İsmâîl, "Sîretü Benî Hilâl".

⁴⁷ Bûsemâha, *Rihletü Benî Hilâl ilâ'l-Mağrib ve hasâ'isühâ't-târîhiyye, el-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye*, 1/80.

⁴⁸ İsmâîl, "Sîretü Benî Hilâl".

⁴⁹ <https://ich.unesco.org/en/RL/al-sirah-al-hilaliyyah-epic-00075>

⁵⁰ "es-Sîretü'l-Hilâlîyye zimne kâ'imeti'l-yunisku li't-türâsi gayiri'l-mâddî... mâ ahdâsuhâ", *el-Yevmü's-sâbi'* (09 Aralık 2023) <https://www.youm7.com/story/2023/12/9/أحداثها-ما-المادى-غير-التراث-اليونسكو-قائمة-ضمن-الهلالية-الميرة/6404988>, Eişim Tarihi: 04 Ağustos 2025.

⁵¹ Mahmud Muhammed Sâlim, "Sîretü Benî Hilâl", *el-Mevsu'atu'l-Arabîyye* (Erişim 12 Mayıs 2025).

⁵² Edward William Lane, *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians: Written in Egypt During the Years 1833-1835* (London: A. Gardner, 1895), 401.

⁵³ "Sîrat Banî Hilâl... el-Butûla ve's-Şecâ'a fi kulli mekân".

her iki kahraman da diğerinin değerini inkâr etmez, aksine birbirlerinin kahramanlığını överler.⁵⁴

Güneydeki üçüncü anlatı ise Diyâb b. Ğânim'i yüceltir. Diyâb b. Ğânim, Benî Hilâl'in Zuğbe kolundandır. Zuğbe, Benî Hilâl kabilelerinden biridir ve soyu Zuğbe b. Ebî Rebîa b. Nühayk b. Hilâl b. Âmir b. Sa'saa'ya dayanır. Gücü ve şiddetine rağmen Diyâb, Ebû Zeyd'in yokluğunda sürekli iktidarı ele geçirmeye çalışır ki Ebû Zeyd onu engeller. Aynı şeyi Tunus'ta Zenâtî'ye karşı da yapar. Ancak güney anlatısı onu alçaklık ve zulmün sembolü olarak görmez, aksine muhalif kahraman olarak görür. O, efendilerden ve büyüklere değildir, iktidar ailesinden de değildir, ancak aşağıdan yükselen birinin çabalarsa elde edebileceği ve böylece hak ettiğini alabileceği umuttur.⁵⁵

Benî Hilâl destanının Cezayir'deki ortaya çıkışı hakkında araştırmacı Abdülhamid Bourayou şöyle der:

"Cezayir topraklarında, Benî Hilâl kabilelerinin 5./11. yüzyıldan itibaren yerleştiği bölgelerde Hilâlî Destanı bilinmekteydi. Anlatıcıların yaz gecelerinde ortaya çıktığı, köy halkının ve çadır sakinlerinin onların etrafında toplandığı ve Hilâlîlerin doğudan batıya göçleriyle ve Kuzey Afrika'ya yerleşmeleriyle ilgili hikâyeleri dinledikleri anlatılar, halkın hafızasında hâlâ yaşamaktadır."⁵⁶

"Cezayir'de, özellikle Doğu Cezayir bölgesinde Benî Hilâl'in varlık tarihini incelediğimizde, tarihi çalışmaların büyük çoğunluğunun Hilâl kabilelerinin Cezayir'deki varlığını kanıtladığını görürüz. Bu nedenle, bu kabile üzerinde meydana gelen değişikliklerin faktörlerini ve unsurlarını, Cezayir'e göç ettikten sonra maruz kaldıkları koşulları incelememiz gerekmektedir. Zira bunlar, bu tarihi serüvenin ve kayıtların içeriğindeki değişimler üzerinde etkili olmuştur. Detaylandırarak olursak: Libyalılar ve müttefikleri Cezayir'e üç yönden ilerlemiş ve girmişlerdir. Birinci yön sahil bölgeleri, ikincisi yüksek platolar, üçüncüsü ise çöldür. Bizim üzerinde durduğumuz ikinci yön, yani Tell Atlasları ile Sahra Atlasları arasındaki yüksek platolardır. Hammadîler hükümetinin sağlam bir şekilde yerleştiği bu bölgeye ilerlemişlerdir. Nihayetinde Auras bölgesine ulaşmışlar ve İdrîsîler döneminde Vadi's-Sahil'e (Sahil Vadisi) ve Bibyan'a kadar gelmişlerdir."⁵⁷

1.3.1. Sîretü Benî Hilâl'in Tarihini Ortaya Çıkarma Girişimleri

Bu uzun ve karmaşık destanın incelenmesinde yönelmemiz gereken ilk şey, onun hangi dönemde yazıldığını anlamaya çalışmaktır. Bu durumu anlamak kolay bir husus olmayacaktır. Çünkü genel olarak sözlü halk edebiyatı, eğitilmiş bireylerin resmi edebiyat kadar ilgi göstermediği bir alandır. Bu destanın ve benzerlerinin el yazmalarında, onu oluşturmak için birlikte çalışan bireylere doğrudan veya dolaylı olarak ulaşmamıza yardımcı olacak bir bilgi yoktur. Bu nedenle, Sîretü Benî Hilâl ile ilgili araştırma yapacak bir araştırmacının işi zordur.⁵⁸

İlk olarak bu sîreyi (destanı) ele alarak incelemeye çalışan ve ona uluslararası düzeyde bir çalışmayla yaklaşan oryantalist, René Basset olmuştur. 1885 yılında bu sîre hakkında detaylı bir bölüm yazmıştır.⁵⁹ Ancak bu bölüme bakan herkes, Fas ve Kuzey Afrika konularında uzman olan Basset'in bunu tam bir uzmanlıkla veya kişisel bir motivasyonla yazmadığını fark edecektir. Onu, bir Arap hikâyesinin Fransızca çevirisi yayımlandığında, bu vesileyle kaleme almıştır. Önce bu hikâyeyi tanıtmış, içeriğini incelemiş ve analiz etmeye çalışmış, ardından İbn Haldûn'un bahsettiği ve bu hikâyeye bağlantılı olduğunu düşündüğü rivayetleri aktarmıştır. Daha sonra, Kahire baskılarına dayanarak Benî Hilâl ve Ebû Zeyd'e değinmiştir. Olayların kısa bir özetini vererek, özellikle dördüncü kitap üzerinde durmuştur. Bu kitap, Şerîf Hâşimî Şekker ve onun yoldaşı Câziye'den bahsetmekte olup, Basset bu olaylardan tarihî gerçeklik payı çıkarmaya çalışmıştır.⁶⁰ Makalesini yazma sebebi olan Fransızca çeviriden yararlanmış, onu diğer Hilâlîye destanlarıyla karşılaştırmış ve konusunu tarihî olaylarla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Her ne olursa olsun, onun başarısı, düşünen zihinleri Sîretü Benî Hilâl'e dikkat çekmiş olması ve onun tarihî ve dilbilimsel çalışmalarda incelenmesi ve faydalanılması gerektiğini göstermesidir. Onun bu makalesi, o döneme kadar keşfedilmemiş bir yolun öncüsü olma özelliğini hâlâ korumaktadır.⁶¹

Yaklaşık on yıl sonra, yani 1896'da ünlü Alman şarkiyatçı ve Berlin Kütüphanesi'ndeki Arap el yazmalarının derleyicisi Wilhelm Ahlwardt tarafından yayımlandı.⁶² İnsan, halk edebiyatına ve özellikle Benî Hilâl Destanı'na ait el yazmalarına gösterilen bu olağanüstü özeni gördüğünde hayrete düşer. Bu destana ait el yazmaları, uzun şiirsel hikâyeleri (epik destanlar diyebiliriz) içeren on dokuzuncu kitabın büyük bir kısmını kaplamaktadır. Tümü ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır ve sayıları yüz yetmiş

⁵⁴ "Tağribetü Benî Hilâl", *el-Ma'rife*, (Erişim 04 Ağustos 2025).

⁵⁵ "Tağribetü Benî Hilâl", *el-Ma'rife*, (Erişim 04 Ağustos 2025).

⁵⁶ Belhîrî, "el-Bünyetü's-serdiyye li-Sîreti Benî Hilâl", 88.

⁵⁷ Bel, *La Djâzya*, 4; Mübarek b. Muhammed Mîlî, *Tarihu'l-Ceza'ir fi'l-kadim ve'l-hadis* (Cezayir: Muessesetü'l-Vataniyye li'l-Kitab, 1986), 2/186.

⁵⁸ Abdülhamîd Yunus, *el-Hilâlîyye fi't-târihi ve'l-edebî-ş-şabî* (Kahire: Mektebetü'l-Câmiatu'l-Kahire, 1956), 117.

⁵⁹ Yazıcı, "Sîretü Benî Hilâl", 37/267.

⁶⁰ René Basset, "La légende de Bent El Khass", *Revue Africaine* 256 (1905), 18-34.

⁶¹ Basset, "La légende de Bent El Khass", 18.

⁶² W. Ahlwardt. *Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. (Berlin: A. Asher & Co), 1896, 20/159 vd.

dörde ulaşan bu el yazmalarının içeriklerinden birçok örnek verilmiş ve bunlarla bağlantılı bazı önemli isimler zikredilmiştir.⁶³ Ancak, el yazmalarını ayırt etmedeki bu benzersiz ustalığına rağmen, Ahlwardt'ın destanın bazı bölümlerinden ve divanlarından seçtiği alıntılar, onun tarihsel değeri hakkında önemli bir fikir vermemektedir. Farklı basımlara dağılmış olan tüm olayları ve vakaları bir araya getirirse de incelenen ifadeler, bunların çoğunun Mısır'da ve Kahire'de oldukça geç bir dönemde kaydedildiğine açıkça işaret etmektedir. Ancak bu, bu el yazmalarının doğrudan incelenmesine ve karşılaştırmalı bir çalışmaya ihtiyaç duyduğu gerçeğini değiştirmez. Bununla birlikte, Ahlwardt'ın onları bir araya getirme, tasnif etme ve konuları hakkında yakın bir fikir verme hususundaki katkısı yadsınmaz.⁶⁴

İki yıl sonra, yani 1898 yılında, Alman şarkiyatçı Martin Hartmann geniş kapsamlı bir araştırma yayımladı. Bu çalışmasının başlığı "Benî Hilâl'in Serüveni" idi. Hartmann, araştırmasının başında bu geniş halk edebiyatının bize ulaşan temel çizgilerini ortaya koymak ve ona özgü kaynakları belirginleştirmek istediğini belirtmiştir.⁶⁵

Ayrıca, bu uzun hikâyelerde geçen kahramanlık ve aşk temalarını içeren genel bölümlere değinmiş, çalışmasını, o döneme kadar yayımlanmış Benî Hilâl Serüveni baskıları ve Berlin'deki el yazmaları kataloğunu hazırlayan Ahlwardt'ın verdiği içerik açıklamaları üzerine kurmuştur. Hartmann, el yazmaları ile basılı metinleri karşılaştırmayı da ihmal etmemiştir, ancak bu karşılaştırmalardan, serüvenin tarihçesi açısından önemli bir sonuca ulaşamamıştır.⁶⁶ Bu araştırma, daha önce belirtilenlerin yanı sıra, özellikle göç ve toplu yer değiştirme ile ilgili olarak serüvenin ele aldığı önemli olayları ustalıkla sunmasıyla da öne çıkar. Hartmann, çalışmasının sonunu yalnızca İbnü'l-Esîr'den yararlanarak bu kabilelere dair genel tarihî bir bakışla tamamlamıştır.⁶⁷

Hartmann, Batılıların yaptığı bölümlendirmeye göre üçüncü halkaya —ya da bizim sınıflandırmamıza göre ikinci kuşağın yaşadığı en önemli olaya— yani Batı'ya göç aşamasına özel bir önem atfetmiştir. Bu bölüme o, "Wanderung nach den Westlande" (Batı topraklarına göç) adını vermiştir. Bu kısım, 1892-1898 yılları arasında Beyrut'ta yayımlanan baskıda yer alır ve birçok küçük bölümden ya da anlatıcılar ve meddahlar arasında yaygın olan adlandırmayla, divanlardan oluşur.⁶⁸

Araştırmacının bu baskıya ulaşması, çalışmasını kendisinden önce gelenlerin çalışmalarından ayırmıştır; zira bu baskı, önceki makalenin yayımlanmasından sonra ve ikinci araştırmacının kapsamlı fihrisini tamamladığı sırada yayımlanmıştır. Burada, bu baskının 1880-1883 yılları arasında Beyrut'ta yayımlanan önceki baskıyla neredeyse hiç farklılık göstermediğini de belirtmek gerekir. Bu benzerlik, ilk satırdan itibaren belirgindir. Her iki baskı da şu başlığı taşır: "Benî Hilâl'in Batı memleketlerine yolculuğu, Zenâtî Halife ile savaşları ve o diyarlarda başlarına gelen eğlenceli, tuhaf olaylar ve korkunç savaşlar."⁶⁹

Hartmann'ın bahsetmediği 1890 tarihli üçüncü bir Beyrut baskısı daha vardır. Ancak onun bu baskıyı bilmemesi araştırmasına zarar vermemektedir. Çünkü söz konusu baskı, 1892-1898 yılları arasında yayımlanan baskının aynıdır. Ayrıca Alman şarkiyatçı, tarih belirtilmeyen başka bir baskıdan da söz etmiştir. Bu baskının ilk bölümü şöyle başlar: "Câbir ve Cübeyr'in hikâyesi — bunlar Benî Hilâl'in ataları olup, Münzir b. Hilâl b. Âmir b. Evs b. Tağlib'in oğullarıdır (bu şekilde tam olarak ifade edilmiştir) ve her hâlükârda Allah'a hamdolsun."

Son bölümü ise şu şekilde biter: "Emîr Ebû Zeyd'in kız kardeşinin oğlu Emîr Bedran'ın hikâyesi ve kuzeni Hasan'ın kızı uğruna Şerif Rızk ile vatanlarda başına gelenler ve diğer olaylar — tam ve eksiksiz olarak."⁷⁰

Benî Hilâl'in Batı'ya göç serüveninin iki büyük gruba ayrılabilceği değerlendirilebilir. Birinci grup, her biri bağımsız başlığa ve sayfa numaralandırmasına sahip on iki bölümden oluşur. Bu grup, Hilâlî kabilelerinin Necid'den göçme ve Batı'ya yönelme sebeplerini açıklayarak başlar ve Zenâtî Halife'nin öldürülmesi, Arapların Mağrib'e hâkim olması ve başkent Tunus'a girmesiyle sona erer.

İkinci grup ise üç bölümden oluşur. Bu bölümler, Arapların sonraki dönemde karşılaştığı olaylar ve üç ana kabile arasında çıkan savaşları anlatır.⁷¹

- Dureyd (başında Hasan b. Serhan),
- Zehlan (başında Ebû Zeyd),
- Zuğbe (başında Diyâb b. Ğânim).

⁶³ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebi's-şabi*, 119.

⁶⁴ Ahlwardt, *Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, 20/159 vd.

⁶⁵ Martin Hartmann, "Die Benî Hilâl-Geschichten", *Zeitschrift für afrikanische und oceanische sprachen der deutschen kolonien*. (Berlin: 1898), 4/289-290.

⁶⁶ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebi's-şabi*, 119-120.

⁶⁷ Hartmann, "Die Benî Hilâl-Geschichten", 289-315.

⁶⁸ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebi's-şabi*, 119.

⁶⁹ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 10/113.

⁷⁰ Hartmann, "Die Benî Hilâl-Geschichten", 4/291.

⁷¹ Hartmann, "Die Benî Hilâl-Geschichten", 4/293.

Bu bölüm, üç liderin ve pek çok çocuklarının ve torunlarının öldürülmesiyle sona erer. Ancak, Diyâb'ın oğlu Nasr hariçtir. Nasr, geriye kalan Hilâlî Araplara üstünlük sağlar ve mağlup memleketlerin yönetimini tek başına eline alır. Eğer bu bölüm ve Ahlwardt'ın fihristi olmasaydı, hiçbir araştırmacı bu dağınık ve iç içe geçmiş birimleri olayların akışına ve zaman sıralamasına uygun şekilde düzenleyemezdi. Oysa bu sıralama hem tarihî hem edebî anlatıların vazgeçilmez bir gereğidir.⁷²

A. Bel ise Benî Hilâl Destanı'na özel bir kitap ayırmış ve bu kitabına "el-Câziye" adını vermiştir. 1903 yılında Paris'te yayımlanan bu eserde, kendisinden önceki araştırmacıların çalışmalarından faydalanmaya çalışmış, bunları kısaca özetlemiş; ancak bu destanın tarihçesi konusunda kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Çünkü o, bu destanın özel bir metniyle ilgilenmiştir... Bu, Kuzey Afrikalılardan derlenmiş bir Kuzey Afrika varyantıdır. Bel, bu metni Zenâtî lehçeleri —özellikle Benî Şekrân lehçesi— ile karşılaştırmaya çalışmıştır. Bu kitap, her ne kadar Kuzey Afrika'daki halk lehçeleri üzerine yaptığı derinlemesine çalışmalardan, Tilimsan ve çevresiyle ilgili uzmanlığından, bölgeye yaptığı tekrar eden yolculuklardan ve halkla kurduğu sürekli ilişkiden kaynaklı özel gözlemleriyle değer taşısa da araştırmasını sadece sözlü anlatım sınırlandırmıştır. Bulduğu metni Arap harfleriyle aktarmış ve bu metinle eski Mağrib lehçeleri arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmiştir. Ardından bu metnin Fransızca çevirisini sunmuş ve çeşitli açıklamalar eklemiştir. Ancak bu kitabında bizi esas ilgilendiren, yalnızca metin incelemesine giriş olarak sunduğu ilk sayfalarıdır. Burada Benî Hilâl'e dair tarihî gerçekleri ortaya koymaya çalışmıştır ki, bu gerçekler İbnü'l-Esîr ve İbn Haldûn'un aktardıklarından öteye geçmez.⁷³

A. Bel, farklı el yazmaları ve basımlar hakkında bilgi verirken de yalnızca bazı içeriklerinden söz etmekle yetinmiştir. Her ne kadar bu kitap şarkiyatçılar tarafından büyük ilgi görmüşse de asıl değeri Benî Hilâl Destanı'nın belli bir kısmının belirli bir halk grubu tarafından nasıl anlatıldığını belgelemeye dayanır. Şüphe yok ki, Bel'in bu konuya yönelmesinin nedenleri tamamen bilimsel olmamıştır; bu durum, kendi ifadelerinde de açıkça görülmektedir. Böylece görüyoruz ki, araştırma alanı yalnızca yazmalarla ve basılı metinlerle sınırlı kalmamalı, daha geniş bir alana yayılmalıdır. Çünkü Benî Hilâl Destanı gibi kolektif, halk kaynaklı bir edebiyat türü; çoğunlukla yazıya dayanan ve dolayısıyla belirli biçim ve yöntem özellikleri kazanmış bireysel, klasik edebiyat türlerinden doğası gereği farklıdır. Bu türün doğasını anlamak için yalnızca yazmalarına bakmak ya da onları tarihsel olarak açıklamaya çalışmak yeterli değildir.⁷⁴

Araştırmacıların ilgisi zamanla metinlerin ve çevresindeki içeriklerin tahlilinden çıkıp, belgelerin kâğıdı ve mürekkebi gibi maddi yönlerinin analizine kaymıştır. Oysa fasih Arapça söylenen ya da hitabet amacıyla üretilmiş edebiyat, nesilden nesile aktarılırken yazıya da geçirilmiş ve bu süreçte belirli kurallar çerçevesinde korunmuştur. Edebî rivayet, içeriğe (metne) ve senede (aktarım zincirine) büyük önem verir; bu yönüyle dinî ve tarihî rivayetlerin yöntemlerinden etkilenmiştir.⁷⁵

Benî Hilâl Destanı'nı baştan beri tamamlanmış bir yapıt gibi görmek ya da zamanla uğradığı değişiklikleri sonradan eklenmiş fazlalıklar olarak değerlendirip onları ayıklamak yahut bu değişiklikleri başka bir şeyin anlaşılması için araç olarak kullanmak boşuna bir çabadır. Doğru olan, bu destanı kendine özgü, hâlâ canlı bir varlık olarak ele alıp o şekilde incelemektir. Burada özellikle kastedilen, uzun zaman önce Mısır'da yerleşmiş olan anlatım biçimidir.⁷⁶

Kaynaklar yazılı hale getirilirken bu yönde çalışmalar yapan araştırmacılar yalnızca destanı anlatan kimselerin anlatım yöntemlerini almakla yetinmemiş, bu destanın büyük bir bölümünü anlatıcının hafızasından, ezbere anlatması ile dinleyip kayda almışlardır. Ayrıca anlatıcı ile birlikte bu destanın temel bölümlerini, anlatım sırasına göre önem derecelerini ve kronolojik akışını da tespit etmeye gayret göstermişlerdir.⁷⁷

Her ne kadar destanın anlatıcılarının icra ettiği bu meslek, geçtiğimiz yüzyılın başlarına kadar bir lonca yapısı içinde örgütlenmiş, başında bir "şeyh" bulunan, üyelerinin haklarını koruyan ve bu sanatı teşvik eden bir sistemle yürütülmüş olsa da bazı anlatıcıların silsilesi üç kuşak anlatıcının bilgisini aktaracak kadar malumat sahibidir.⁷⁸ Araştırmacıların belirttiğine göre bu anlatıcıların akrabalar arasında tevarüs eden bir yönleri de bulunmaktadır. Zira bir anlatıcı bu sanatı amcasından öğrendiğini, amcasının hâlâ hayatta olduğunu ve onun da bu geleneği babasından, yani anlatıcının büyükbabasından aldığını ifade etmektedir. Bu da gösteriyor ki bu sanat öğretim ya da yazılı kaynaklarla değil ezbere dayalı, aileden gelen, sözlü anlatım yoluyla aktarılan bir gelenektir. Nitekim anlatıcı, tanıdığı hiçbir meddahın bu destanı öğrenmek ya da anlatmak için bir yazma veya basılı metin kullanmadığını özellikle belirtmektedir.⁷⁹ Ayrıca günümüzde dijital dünyanın imkanları sayesinde sesli veya

⁷² Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, 9/155.

⁷³ Bel, *La Djâzya*, 4.

⁷⁴ Bel, *La Djâzya*, 4-63.

⁷⁵ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebî's-şabi*, 122-123.

⁷⁶ Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, 7/487.

⁷⁷ Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*, 9/155.

⁷⁸ Lane, *Customs of The Modern Egyptians*, 397.

⁷⁹ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebî's-şabi*, 122-123.

görüntülü anlatılar kayıt altına alınarak internet sitelerinde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.⁸⁰ Günümüz anlatıcılarının en meşhurlarından birisi olan Ebû Câbir el-Hüseyn'in yaklaşık 315 videosuna hali hazırda erişilebilmektedir.⁸¹

1.3.1. Sîretü Benî Hilâl Destanının Tarihi Değeri

“Sîretü Benî Hilâl”, olay örgüsü açısından en gerçekçi halk hikâyelerinden biri olarak kabul edilir ve hikâyelerde bilindiği gibi kahramanları için mutlu sonla bitmeyen belki de tek halk eseridir. Hatta yaygın bir atasözü olan “Sanki hiç savaşmamışsın gibi ey Ebû Zeyd!” ifadesi bu durumu özetleyebilir ki bu söz anlatıcılar tarafından büyük bir şüpheyle karşılanır. Anlatıcılar, sîreti canlı tutmak için sürekli çabalar ve bu nedenle kahramanları Ebû Zeyd, Diyâb b. Ğânim, Zenâtî Halîfe ve Hasan b. Serhân öldükten sonra, Câziye'nin himayesinde yetimler halkası olarak bilinen bir devamla bu kahramanların oğullarını sîreti sürdürmelerini sağlarlar.⁸²

Çalışma, sunduğu dilsel-sözel, sosyal, coğrafi, dinî, tarihî ve davranışsal kanıtlarla, Benî Hilâl Destanı'nın olay ve vakalarının büyük ölçüde gerçek olduğunu ve tamamen bir hayal ürünü olmadığını ortaya koymuştur. Bu destanın olaylarının ve sözlü anlatımının halk şairlerinin hayal gücüyle ve onların yaşadıkları çevrelerin özellikleriyle harmanlanmış olması, bu destanın tamamen onların hayal ürünü olduğunu kanıtlamaz.

Çalışmanın bu destanın gerçekliğini ve tarihsel doğruluğunu kanıtlamak için sunduğu delillerden bazıları şunlardır.⁸³

1 -Sözel-dilsel deliller: Destan boyunca özgün Arapça kelimelerin yaygın şekilde kullanılması büyük önem arz eder. Çünkü bu kelimeler, halk şairlerinin yaşadığı çevrelerde kullanılmadığından ve şairlerin bu kelimeleri önceden bilmemelerinden dolayı onların uydurması olamayacağını göstermektedir.⁸⁴

2- Sosyal kanıtlar: Benî Hilâl Destanı'nın metinlerinde çokça bahsedilen Arap örf ve âdetleri arasında cömertlik, yiğitlik, soyluluk ve nesep ile övünme, kabilelerin etrafına kaleler ve surlar inşa etme, namus ve şerefi koruma gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu âdetlerin büyük bir kısmı arzu edilen, olumlu geleneklerdir; küçük bir kısmı ise istenmeyen geleneklerdendir.⁸⁵

3- Coğrafi kanıtlar: Benî Hilâl Destanı'nın metinlerinde en önemli olay ve vakaların Necid topraklarında ve Hicaz bölgesinde geçtiği açıkça vurgulanmaktadır. Ayrıca, destanın sözlü anlatımlarında tasvir edilen bu bölgelerin iklimsel şartları, büyük ölçüde bu toprakların coğrafi özellikleriyle örtüşmektedir. Bu durum, Benî Hilâl dönemlerinde Arap bölgesiyle ilgilenen tarih kitapları ve coğrafya kaynaklarında da doğrulanmaktadır.⁸⁶

4- Tarihî ve dinî kanıtlar: Dinî kanıtlar, özellikle Benî Hilâl Destanı'nın metinlerinde, şiirlerin girişlerinde ve bölümlerin başlarında Allah'ın yüceltilmesi, Hz. Muhammed'e salat ve selam getirilmesiyle belirginleşir. Ayrıca, savaşın en zor anlarında destanın derinliklerinde Allah'a ve ardından Hz. Muhammed'e (sas) yardım dileme ifadeleri sıkça görülür. Bunun yanı sıra, Benî Hilâl, düşmanlarına karşı zafer kazandıklarında Allah'a hamd ve şükretmekle de tanınırlar.⁸⁷

Tarihî kanıtlar arasında, Benî Hilâl Destanı'nda yer alan anlatıların, tarih kitapları ve akademik incelemelerde ortaya konan tarihî verilerle örtüşmesi dikkat çekicidir. Örneğin, Arap Yarımadası'ndan Sina üzerinden Kuzey Afrika ülkeleri olan Mısır, Tunus, Fas gibi bölgelere doğru kabile göçlerinin dalgalar halinde gerçekleşmesi; bu göçlerin, dönem dönem Arap Yarımadası'nı etkisi altına alan kuraklık ve kıtlık nedeniyle olduğu bilinmektedir. Ayrıca, Benî Hilâl Destanı'nın şiirlerinde atlara ve develere gösterilen ilgi, İslam öncesi ve sonrası Arap Yarımadası tarihinin derinliklerine kök salmış bu ilgiyle uyumludur.⁸⁸

5- Alt kültürler:

Benî Hilâl destanının bazı metinlerine yönelik yapılan analiz çalışması, Arap kabileleri arasında – hatta aynı kabilenin bireyleri arasında bile – alt kültürlerin varlığını ortaya koymuştur. Bu alt kültürler, kabilelerdeki insanların davranışlarını ve tutumlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Bu alt kültürleri yansıtan sözlü metinlerden biri de Arap kabilelerinde çocuklara doğumdan sonra isim verme tarzlarıyla ilgili bölümlerdir.⁸⁹

⁸⁰ https://archive.org/details/AlSirah_AlHilaliyya (erişim tarihi: 30.07.2025) ; <https://www.youtube.com/watch?v=y-JWycY59AI> (erişim tarihi: 30.07.2025)

⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=KdPJUZOqHHM> (erişim tarihi: 30.07.2025)

⁸² *Independent Arabiyye*, “el-Hilâlîyye, sîretün ebda'ethâ el-mer'etu serden ve ğannâhâ el-ricâlu şî'ran”.

⁸³ Ahmed Mahmud Muhammed Abdülmuttalib, “el-Medâmin et-Terbeviyye fi Sîreti Benî Hilâl”, *el-Mecelletü't-Terbeviyye li-Külliyeti'l-Terbiye bi-Suhac*, 6/6 (1991), 90.

⁸⁴ Ahmed Mahmud Muhammed Abdülmuttalib, “el-Medâmin et-Terbeviyye fi Sîreti Benî Hilâl”, 90.

⁸⁵ Bûsemâha, *Rihletü Benî Hilâl ilâ'l-Mağrib ve hasâ'isühâ't-târîhiyye, el-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye*, 2/258.

⁸⁶ Ahmed Mahmud Muhammed Abdülmuttalib, “el-Medâmin et-Terbeviyye fi Sîreti Benî Hilâl”, 92.

⁸⁷ Ahmed Mahmud Muhammed Abdülmuttalib, “el-Medâmin et-Terbeviyye fi Sîreti Benî Hilâl”, 92.

⁸⁸ Lane, *Customs of The Modern Egyptians*, 397-398.

⁸⁹ Ahmed Mahmud Muhammed Abdülmuttalib, “el-Medâmin et-Terbeviyye fi Sîreti Benî Hilâl”, 101.

İbn Haldûn, Hilâlîleri, onların savaşlarının izlerini görmüş, Berberîlerle olan birçok anlaşmazlıklarına şahit olmuş, zamanındaki bazı şeyhleri ve emîrleriyle tanışmış ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinde ailelerini ve soylarını takip etmiştir. Ancak onun ilgisi, bu çok karmaşık ve olaylarla dolu destanın yalnızca Şerif Şükr ve Câziye ile ilgili olanına yoğunlaşır. Şöyle der: “Bu Hilâlîlerin (söz konusu destanda) Afrika'ya girişlerine dair haberlerde, kendilerine has bir anlatımları vardır. Onlar, Haşimoğulları'ndan Şerif b. Hâşim'in Hicaz'ın sahibi olduğunu, ona Ebü'l-Fetûh'un oğlu Şükr adını verdiklerini, Hasan b. Serhân'ın kız kardeşi Câziye'yi istediğini, onunla evlendiğini ve ondan Muhammed adında bir çocukları olduğunu iddia ederler. Daha sonra, Hilâlîlerle Şerif arasında bir kırgınlık ve fitne meydana gelmiş ve onlar, Necid'den Afrika'ya göç etmeye karar vermişlerdir. Câziye'yi geri almak için ona bir hile kurmuşlar, anne babasını ziyaret etme bahanesiyle onu istemişler, Şerif de buna izin vermiş. Fakat onu kendi yurtlarına götürmüşler, bu yolculuğu ondan gizlemişler ve av bahanesiyle evlerine gideceklerini söylemişler. Şerif, onlar göç edene dek durumu fark etmemiş. Kadın artık onun elinden çıkmış, o da Mekke'ye dönmüş; ancak gönlünde ona karşı derin bir aşk kalmış. Rivayete göre Câziye de onu en az onun kadar sevmiş ve sonunda bu aşktan dolayı ölmüştür.

İbn Haldûn, bu rivayeti analiz etmeye ya da onu başka rivayetlerle karşılaştırarak doğru yönünü ortaya çıkarmaya çalışmamıştır.⁹⁰ İbn Haldûn, *Mukaddime*'sinin sonunda Benî Hilâl Destanı'yla ilgili bazı şiir parçalarına yer verir. Bu parçalar, edebî ve sanatsal açıdan Benî Hilâl Destanı'yla kurulan ilk ciddi bağ olarak değerlendirilebilir.⁹¹ Birinci parça, Şerif b. Hâşim'in Câziye'den ayrılışına duyduğu hasreti dile getirdiği bir şiirdir.⁹² İkinci parça, Zenâtî Halife'ye kızından, Sa'dâ'nın ağzından yöneltilen alaylı bir ifadedir.⁹³ Üçüncü parça da yine Şerif Şükr'ün ağzından Mâzî b. Mukarrib'i sitemle andığı bir şiirdir.⁹⁴ Dördüncü parça ise Batı'ya yaptıkları yolculuğu ve Zenâta'ya karşı kazandıkları üstünlüğü anlatır.⁹⁵

Bütün bu örneklerden, Benî Hilâl Destanı'nın iki aşamadan geçtiğini kolayca anlayabiliriz. İlk aşama tamamen lirik (şarkı biçiminde) olan evredir ve bu, hicrî altıncı yüzyıldan önceye denk gelir. İbn Haldûn'un aktardığı örnekler, destanın ilk zamanlarında farklı kuşaklar ve çevreler arasında dolaşan, klasik Arapçadan uzak, ezgili şiir parçaları şeklinde olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle, Batı'da bilinen “Chanson de geste” (kahramanlık şarkıları) türüne benzer. Onlar da tanınmış biçimlerine kavuşmadan önce, dağınık, ezgiyle söylenen parçalar hâlindeydi.⁹⁶

Bir diğer aşama ise anlatı (epik) aşamadır. Bu evre, İbn Haldûn'un yaşadığı hicrî sekizinci yüzyılda belirtilerini göstermeye başlamıştır. *Mukaddime*'de verdiği örnekler, özellikle Mâzî b. Mukarrib ve Halife ez-Zenâtî hakkında söyledikleri bu görüşü destekler.⁹⁷ Bu dönüşüm birdenbire olmamış, yavaş yavaş, zaman içinde gerçekleşmiştir. Bu süreci belli bir kişi ya da kişilerin yönettiğini söylemek de mümkün değildir. Benî Hilâl Destanı, tıpkı “Roland Şarkısı” gibi,⁹⁸ Kırgızların milli destanı Manas Destanı gibi,⁹⁹ halkın topyekûn duygularının bir yansımasıdır. Bazı kaynaklarda, destanı tümüyle ya da kısmen kaleme aldığı ileri sürülen kişilerden söz edilmesi –örneğin, Necid b. Hişâm ya da Hasan el-Hazrecî gibi isimler– bu görüşü çürütmez. Çünkü bu isimler, eser yazma ile aktarma (rivayet etme) arasındaki farkın göz ardı edilmesinden kaynaklanmıştır ve doğruluğu kanıtlanamaz. Bu konuda Benî Hilâl Destanı'nın durumu, Roland Şarkısı'na benzer ki onun en eski nüshasında geçen Trouliosos ya da Theroulde adlı kişi muhtemelen eserin yazarı değil, sadece bir aktarıcısıdır.¹⁰⁰

Hilâlî Destanı, Yahudilerle Müslümanlar arasındaki ilişkiyi de ön plana çıkarmıştır. Yahudilerin Müslümanlarla birlikte özgürce yaşadıklarını, herhangi bir baskı veya zulme maruz kalmadıklarını belirtmiştir.¹⁰¹ Tıpkı her toplumda ve her çağda olduğu gibi, ticaret ve sarraflıkla meşgul olduklarını ve mala olan düşkünlüklerinin eşsiz olduğunu anlatır. Ancak destan bu noktada daha da ileri giderek, yetenekli bir Yahudi'nin İslam dünyasında önemli bir emîr olabileceğini vurgular. Belki de bu vurgu, belirli bir yerde bazı etnik özellikleri göstermek amacıyla yapılmıştır.¹⁰²

Destanda Halep'in başında Cerîs adında bir Yahudi'nin bulunduğu ifade edilir.¹⁰³ Ancak onun bu emîrliği için herhangi bir Yahudi

⁹⁰ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebî's-şabî*, 128-129.

⁹¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/856-859.

⁹² İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/856-857.

⁹³ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/858.

⁹⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/858.

⁹⁵ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebî's-şabî*, 132.

⁹⁶ Thomas Atkinson Jenkins, *La Chanson de Roland, Oxford Version* (Boston, New York, Chicago, London: D. C. Heath and Company, 1924).

⁹⁷ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 2/856-859.

⁹⁸ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebî's-şabî*, 133.

⁹⁹ Tuncer Gülensoy, “Manas Destanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/557-558.

¹⁰⁰ Yunus, *el-Hilâliyye fi't-târîhi ve'l-edebî's-şabî*, 133.

¹⁰¹ *Tagrîbetu Benî Hilâl*, 117.

¹⁰² Şevkî, *Sîratü Benî Hilâl*, 45.

¹⁰³ *Tagrîbetu Benî Hilâl*, 129-131.

dayanışmasından ya da millî destekten bahsedilmez. Ayrıca, Yahudilerle Rumlar arasında genel özellikler bakımından bir ayrım yapılmaz. Halep'teki tüccarların Kıbrıs hükümdarına şikâyetinde buldukları anlatılır; bu hükümdar da onların yardımına koşar ve bu nedenle Halep ile Hama arasında Hilâlîlerle çatışmaya girer.¹⁰⁴

Destan, İslam dünyasında yaşayan Hristiyanlara ise hiç değinmez. Bu yönüyle, Müslümanlar arasında yaşayan Hristiyanları daima bir tehdit olarak sunan Zâhir Baybars Destanı ile çelişmektedir. Zâhir Baybars Destanı'nda bu Hristiyanlar sürekli olarak Müslümanları yok etmeye hazır beşinci kol olarak tasvir edilir. Oysa Hilâlî topluluğu, görünüş ve kıyafet açısından birbirine benzeyen Müslümanlarla Hristiyanları ayırt edememiş olabilir. Çünkü bu topluluk göçebedir, yerleşik değildir ve konakladıkları yerlerin toplumsal yapısını dikkatli, yavaş ve ayrıntılı bir şekilde gözlemlene imkânı bulamamıştır.¹⁰⁵

Tarihi olaylar açısından ise, bazen Hilâlîlerin Fâtîmî Devleti ile bazen de Sanhâcî Devleti ile yaptıkları savaşlardan bahseder. Ancak bu olayları, bu düzenli devletlerin bakış açısından aktarır; bu bakış açısında bu savaşlar yalnızca imarı yıkan, medeniyetin unsurlarını ortadan kaldıran, yeşili ve kuruyu tüketen yıkıcı akınlar olarak görülür. Eğer bir şeye benzetilecek olursa, çekirge istilası gibi doğal afetlere benzetilir. Ancak Sîre bu savaşları farklı bir bakış açısıyla sunar. Bu savaşları düzenli orduların savaşları gibi tasvir eder — her ne kadar tüm kabile üyeleri bu savaşlara katılmış olsa da. Sîre, bu savaşların anlatımına, günümüz anlayışında “psikolojik seferberlik” olarak adlandırılan bir aşamayla başlar; bu da maddi seferberlikten önce gelmelidir. Bu amaçla kıtlık tasviri abartılarak anlatılır; bu sayede halkın sevdikleri topraklardan koparılması sağlanır. Sonra kabileden seçkin gençler, topluluğun hedeflediği yere doğru gönderilir; onlar yolu keşfeder, geçitleri bulur, karakolları gözlemler ve düşman kuvvetlerini tanımaya çalışır.¹⁰⁶

Sonuç

Benî Hilâl Destanı'nın Arap kültürü ve tarihindeki derin etkilerini değerlendiren bu çalışma, destanın çok yönlü önemini kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Sonuç olarak, destanın sadece bir eğlence aracı olmanın ötesinde, Arap toplumlarının sosyokültürel yapısını, değerlerini ve tarihsel deneyimlerini yansıtan zengin bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır. Destanın sözlü gelenek aracılığıyla aktarılması, onun yaşayan bir kültürel miras olarak kalmasını sağlamış ve farklı nesiller arasında bir bağ kurmuştur. Meddahlar tarafından icra edilen bu destan, toplumun ortak hafızasında derin izler bırakmış ve kültürel kimliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Destanın dilindeki zenginlik, anlatımındaki canlılık ve karakterler arasındaki karmaşık ilişkiler, dinleyicileri derinden etkilemeyi başarmıştır.

Çalışma ayrıca, destanın gerçekçi olay örgüsü ve kahramanlarının genellikle trajik sonlarla karşılaşması gibi özelliklerinin, onu diğer halk hikâyelerinden ayırdığını vurgulamıştır. Bu durum, destanın sadece kahramanlık ve macera anlatılarından ibaret olmadığını, aynı zamanda insanlık durumuna dair derin bir anlayış sunduğunu göstermektedir. Benî Hilâl kahramanlarının karşılaştığı zorluklar, verdikleri mücadeleler ve yaşadıkları kayıplar, dinleyicilere önemli dersler vermekte ve onları düşünmeye sevk etmektedir. Destanın tarihi değeri de göz ardı edilemez. Benî Hilâl Kabilesi'nin göçleri, savaşları ve yerleşimleri gibi tarihi olaylara ışık tutan bu destan, o dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasi koşullarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Destanın içerdiği coğrafi detaylar, kültürel referanslar ve tarihi figürler, araştırmacılar için değerli bir kaynak teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, Benî Hilâl Destanı'nın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, Arap kültür mirasının önemli bir parçasının yaşatılması anlamına gelmektedir. Bu destan, sadece bir hikâye değil, aynı zamanda bir toplumun ruhunu, tarihini ve kimliğini yansıtan bir aynadır. Bu nedenle, Benî Hilâl Destanı'nı anlamak ve değerini kavramak, Arap kültürünü ve tarihini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Ayrıca elde edilen bulgular Sîretü Benî Hilâl ile ilgili çalışmaların daha da artmasının önemine de işaret etmektedir. Ayrıca bu destana ilişkin yapılacak çalışmaların sadece İslam Tarihi alanı ile sınırlı kalmaması da gerekmektedir. Zira farklı yerlerde ifade edildiği gibi yaklaşık bir milyon beyte ulaşan ve güçlü bir geleneğe sahip olan bu destanın Arap edebiyatı, Arap dili, Arap Şiiri, Arap kültürü ve sair alanlarda araştırma yapan araştırmacılar için de büyük bir hazinedir. Dolayısıyla mezkûr alanlarda çalışmalarına devam eden akademisyenlerin bu literatüre dair çalışmalar yapması bir zaruret olarak da değerlendirilebilir.

¹⁰⁴ Şevkî, *Sîratü Benî Hilâl*, 45.

¹⁰⁵ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 10/113.

¹⁰⁶ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 9/155.

Kaynakça | References

- Abdülhakîm, Şevkî. *Sîratü Benî Hilâl*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2017.
- Abdülmuttalib, Ahmed Mahmud Muhammed. “el-Medâmin et-Terbeviyye fi Sîreti Benî Hilâl”. *el-Mecelletü't-Terbeviyye li-Külliyeti'l-Terbiye bi-Suhac* 6/6 (1991), 79-105. <https://doi.org/10.21608/edusohag.1991.130883>
- Ahlwardt W. *Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. 20 cilt. Berlin: A. Asher & Co, 1896.
- Avcı, Casim. “Muiz b. Bâdîs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/95-96. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Benras, Mahmoud. “Kuzey Afrika'da Arapçanın Yayılmasında Benî Hilâl Kabilelerinin Etkisi”. *Eskiyeni* 58 (Eylül 2025), 1293-1316. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1674624>
- Basset, René. “La légende de Bent El Khass”. *Revue Africaine* 256 (1905), 18-34.
- Basset, René. *Mélanges René Basset*. Paris: Editions Ernest Leroux, 1985.
- Bel, Alfred. *La Djâzya. Chanson arabe précédée d'observations sur quelques légendes arabes et sur la Geste des Béni-Hilal*. Paris: Imp. Nationale, 1903.
- Belhîrî, Hâcer. “el-Bünyetü's-serdiyye li-Sîreti Benî Hilâl”. *Afanin el-khitab* 3/2 (2023), 84-97.
- Büsemâha, Abdülhamîd. *Rihletü Benî Hilâl ilâ'l-Mağrib ve hasâ'isühâ't-târîhiyye, el-ictimâ'iyye ve'l-iktisâdiyye*. Cezayir: Dârü's-Sebil, 2008.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1995.
- Gülensoy, Tuncer. “Manas Destanı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2003, 27/557-558.
- Hartmann, Martin. “Die Benî Hilâl-Geschichten”. *Zeitschrift für afrikanische und oceanische sprachen der deutschen kolonien*. Berlin, 1898, 4/289-315.
- İbn Haldûn, Abdurrahman. *el-İber ve Dîvânu'l-mübtedei ve'l-haber fi tarihî'l-Arabî ve'l-Berber ve men a'sarahum min zevî's-şeni'l-Ekber (Tarihü İbn Haldûn)*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*, çev.: Halil Kendir, 2 cilt, İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2004.
- İbn Sa'd. *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, çev. Abdurrahman Elmalı - Mehmet Akbaş, 10 cilt, İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- İsmâîl, Hâlid. “Sîretü benî Hilâl: en-Nessu'l-hâkim ve't-târîhu'l-mukaddes”. Erişim 12 Mayıs 2025. <https://manassa.news//stories/4559> <https://siratbanihilal.ucsb.edu/> (erişim tarihi: 13.06.2025)
- https://www.marefa.org/%D8%AA%D8%BA%D8%B1%D9%8A%D8%A8%D8%A9_%D8%A8%D9%86%D9%8A_%D9%87%D9%84%D8%A7%D9%84 *Independent Arabiyye*. “el-Hilâliyye, sîretün ebda'ethâ el-mer'etu serden ve ğannâhâ el-ricâlu şî'ran” (ts.).
- İdris, İK - Schleifer, J. “Hilâl”. *Yeni Baskı Çevrimiçi (Eİ-2 İngilizce)*. Brill. Erişim 04 Ağustos 2025. https://doi.org/10.1163/1573-3912_islam_COM_0287
- “Sîretü Benî Hilâl... el-Mevsû'atü'l-Hurra”, *el-İ'lâmî*. 17.06.2023, <https://elilami.info/node/19131> Erişim 04 Ağustos 2025.
- Jenkins, Thomas Atkinson. *La Chanson de Roland, Oxford Version*. Boston, New York, Chicago, London: D. C. Heath and Company, 1924. <http://archive.org/details/lachansonderolandatkjenkins>
- Karaduman, Yakup. “Benî Hilâl'in İfrîkiye Göçü ve Siyasî Sonuçları Bakımından Değerlendirilmesi”. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (25 Aralık 2024), 272-286. <https://doi.org/10.34085/buifd.1540067>
- Karaduman, Yakup. *Benî Hilâl'in Kuzey Afrika'ya göçü ve etkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2024.
- Kavas, Ahmet. “HİLÂL (Benî Hilâl)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/15-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kuşçalı, Ali. *Sâmerrâ'dan Bağdat'a Dönüş Mu'temid Alellah Döneminde Abbâsî Devleti* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022).
- Lane, Edward William. *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians: Written in Egypt During the Years 1833-1835*. London: A. Gardner, 1895.
- Lokmân, Sabrîne. “el-Edebü'l-Melhamî beyne's-şefâhiyye ve'l-merci'iyeti't-türâsiyyeti: kırâ'e fî'l-üslûbî'l-melhamî li-Sîreti Benî Hilâl”. *el-Müdevvene* 10/2 (31 Aralık 2023), 669-689.
- Mahmûd el-Cebûr. “Sîretü Benî Hilâl, Beyne's-şifâhiyyeti ve't-tedvîn”. *es-Sekâfetü's-Şa'biyyetü*, 2018.
- Muhammed el-Kâdî (ed.). *Mu'cemu's-serdiyât*. Tunus: Dâr Muhammed 'Alî, 2010.
- Marçais, Georges. *Les Arabes en Berbérie du XIe au XIVe siècle*. Constantine: D. Braham, 1913.
- Mîlî, Mübarek b. Muhammed. *Tarihü'l-Ceza'ir fî'l-kadim ve'l-hadis*. Cezayir: Müessesetü'l-Vataniyye li'l-Kitab, 1986.
- Reynolds, Dwight F. “Abū Zayd al-Hilālî: Trickster, Womanizer, Warrior, Shaykh”. *Journal of Arabic Literature* 49/1/2 (2018), 78-103.
- Reynolds, Dwight F. “Sîrat Banî Hilâl: Introduction and Notes to an Arab Oral Epic Tradition”. *Oral Tradition* 4/1-2 (1989), 80-100.
- Sahîfetü Halîc. “Sîrat Banî Hilâl... el-Butûla ve's-Şecâ'a fi kulli mekân”, <https://www.alkhaleej.ae/node/647911> Erişim 03 Ağustos 2025
- Sâlim, Mahmud Muhammed. “Sîretü Benî Hilâl”. *el-Mevsu'atü'l-Arabiyye*. Erişim 12 Mayıs 2025. <https://mail.arab-ency.com.sy/details/13836>
- Schippers, Arie. “An Episode in the Life of a Hero In the 'Sîrat Banî Hilâl': Abū Zayd as a Schoolboy”. *Oriente Moderno* 22/83 (2003), 347-359.
- Tagrîbetü Benî Hilâl ve rahîluhum ilâ bilâdi'l-ğarb*. Kahire: Mektebetü ve Matbaatü Muhammed 'Alî Sabîh ve evlâduhu, 1950.

- “Tağribetü Benî Hilâl”, *el-Ma’rife*. (Erişim Tarihi: 04 Ağustos 2025) https://www.marefa.org/%D8%AA%D8%BA%D8%B1%D9%8A%D8%A8%D8%A9_%D8%A8%D9%86%D9%8A_%D9%87%D9%84%D8%A7%D9%84.
- Taş, Abdullah Erdem - Sansarkan, Yusuf. “Zîrîlerin Fâtımî Hilafetini Terkedip Abbâsî Hilafetini Tanımları Sürecinde Şîî-Sünnî Mücadelesi”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 12/2 (31 Aralık 2019), 546-571. <https://doi.org/10.18403/emakalat.660384>
- Temir, Hakan. *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.
- Vezzân, Hasan Muhammed el-Faî. *Vasfu İfrîkiyye*. thk. Muhammed Hacci. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslami, 1983.
- Yazıcı, Hüseyin. “Sîretü Benî Hilâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/266-268. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- “es-Sîretü’l-Hilâlîyye zimne kâ’imeti’l-yunisku li’t-türâsi gayiri’l-mâddî... mâ ahdâsuhâ”. *el-Yevmü’s-sâbi’*. 09 Aralık 2023. Erişim 04 Ağustos 2025. <https://www.youm7.com/story/2023/12/9/السيرة-الهلالية-ضمن-قائمة-اليونسكو-للتراث-غير-المادي-ما-أحداثها-6404988>
- Yılmaz, Ali. “Benî Hilâl Kabilelerinin Kuzey Afrika’ya Göç Tarihi ve Bölgenin Kültür Medeniyetine Katkısı”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (30 Haziran 2025), 107-133. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.1618759>
- Yunus, Abdulhamîd. *el-Hilâlîyye fi’t-târîhi ve’l-edebi’ş-şabî*. Kahire: Mektebetü Câmîiatu’l-Kahire, 1956.